

Evropa v mladší a pozdní době kamenné

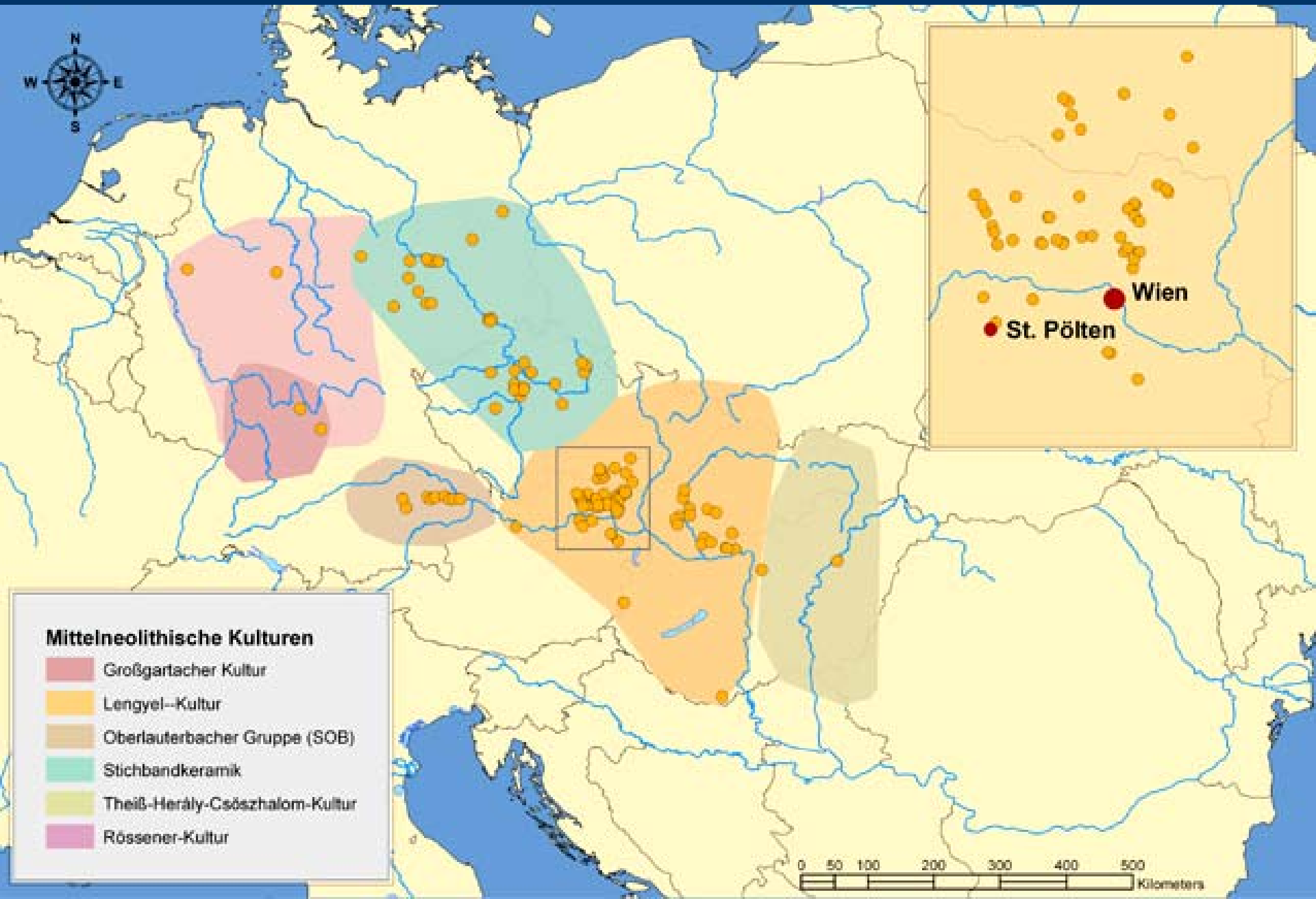
Inna Mateiciucová

(V)

**Střední a mladý neolit střední
Evropy**
a pozdní a konečný neolit (eneolit)
JV Evropy

(4900-3200 BC)

Střední a mladý neolit ve střední Evropě (4900-4500 BC)

Synchronizace stř. a mladého neolitu střední Evropy

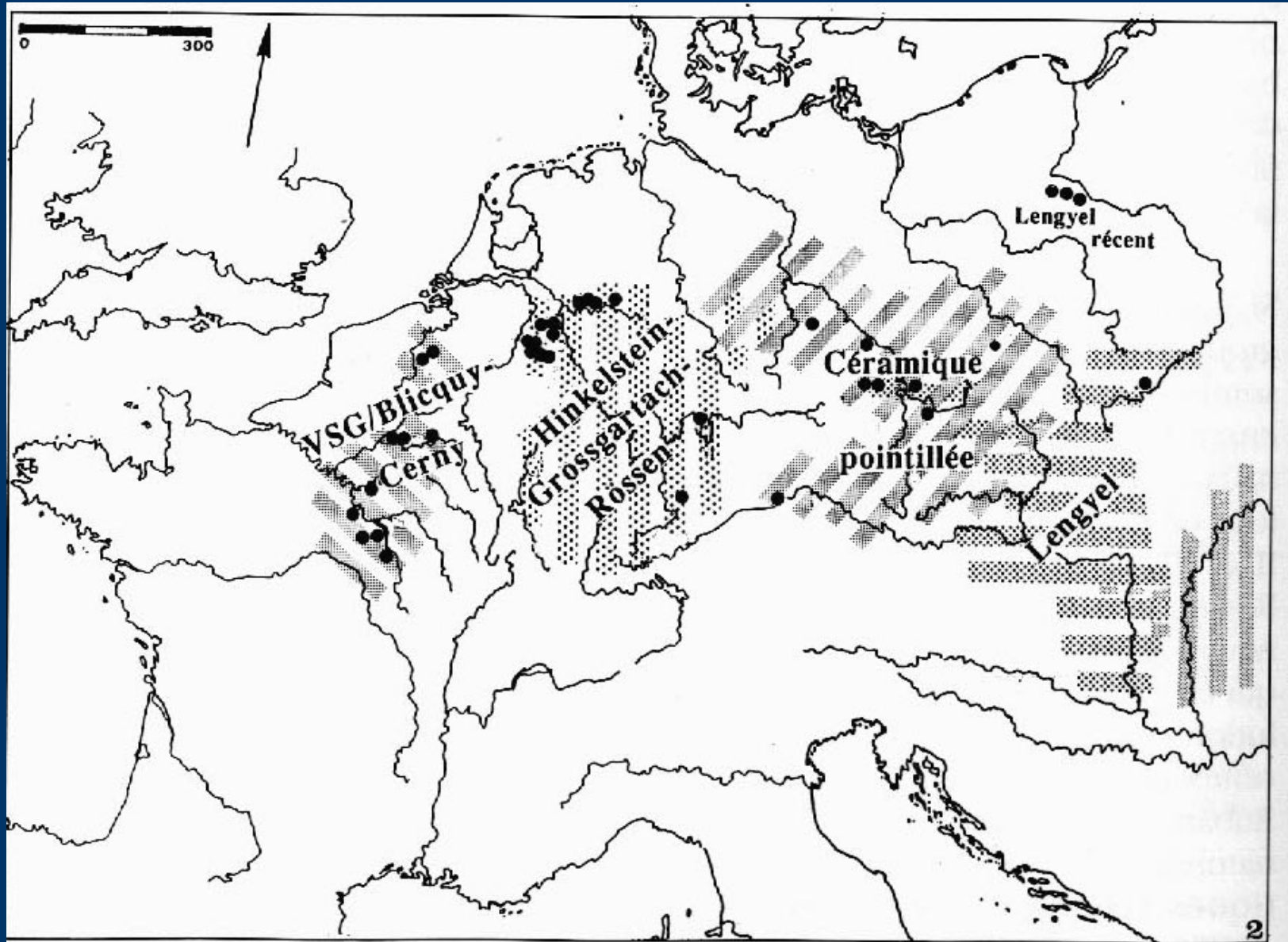
- **Střední Evropa – Sopot Bicske → Lengyel (4800 – 4100 BC)**
 - - Potiská kult. (Herpály - Csöshalom – Oborín)
 - - VyK (Stichbandkeramik) (4900 – 4500 BC)
- **S Evropa ► pozdní mezolit – Ertebølle – Ellerbek**
- **Z Evropa ► střední neolit - Villeneuve-Saint Germain, Hinkelstein, Rössen, Grossgartach, Prédortailod + časný neolit Švýcarska**
- **JZ Evropa ► střední neolit - kultura epikardiálová (JV Fr., V Španělsko)**
- **J Evropa ► střední neolit - kultura Fiorano + Bocca quadrata (S Itálie)**
 - - kultura Serra d'Alto

Střední a mladý neolit Z Evropy

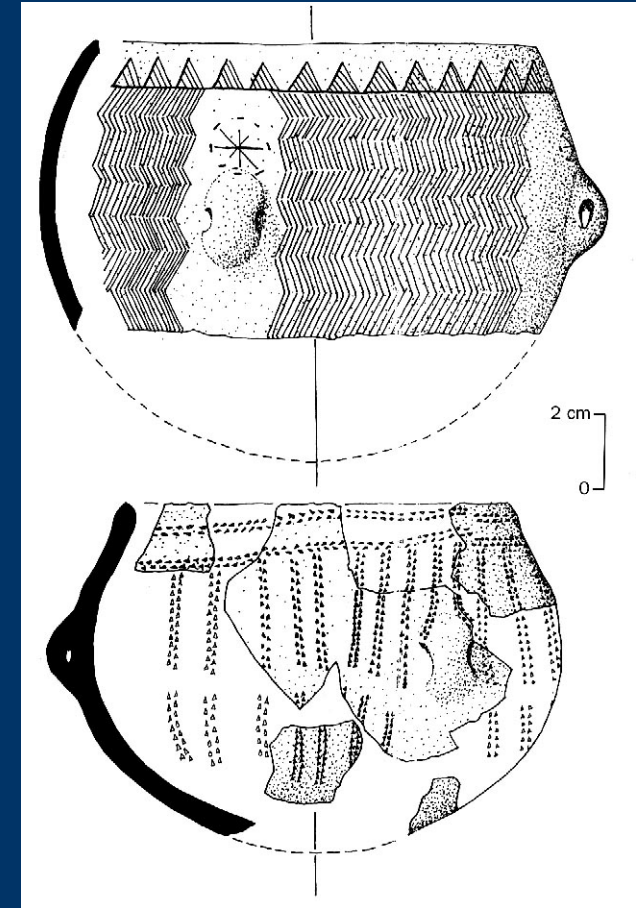
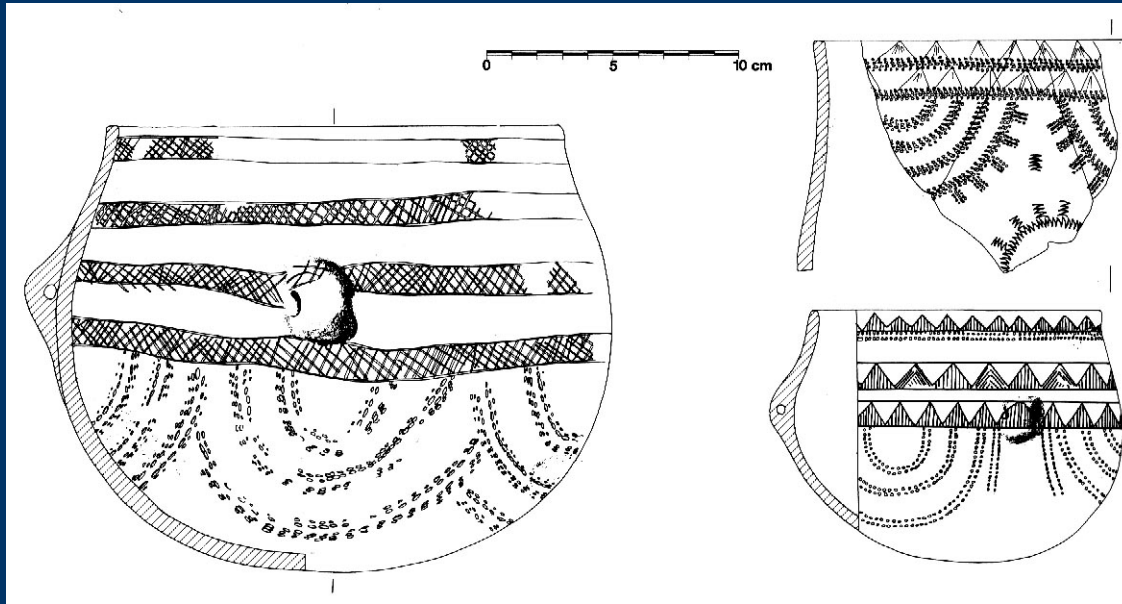
- JV Francie + Z Špaň. - **epikardiálová**
- S Francie - Blicquy → **Villeneuve Saint-Germain** (4900-4600 BC)
→ **Cerny** (4600-4200 BC)
- Německo → **Hinkelstein** (5000 – 4850 BC) →
- → **Grossgartach** (5000 – 4600 BC) → **Rössenská**
-
- Ně + SV Ra + Čechy a Mor. + V Polsko – **Stichbandkeramik**
(4900-4500 BC)
- SZ a S Německo + Dánsko + J Švédsko - **Ertebølle – Ellerbek**

Blicquy a Villeneuve Saint-Germain

(4900-4600 BC)

Blicquy a Villeneuve Saint-Germain

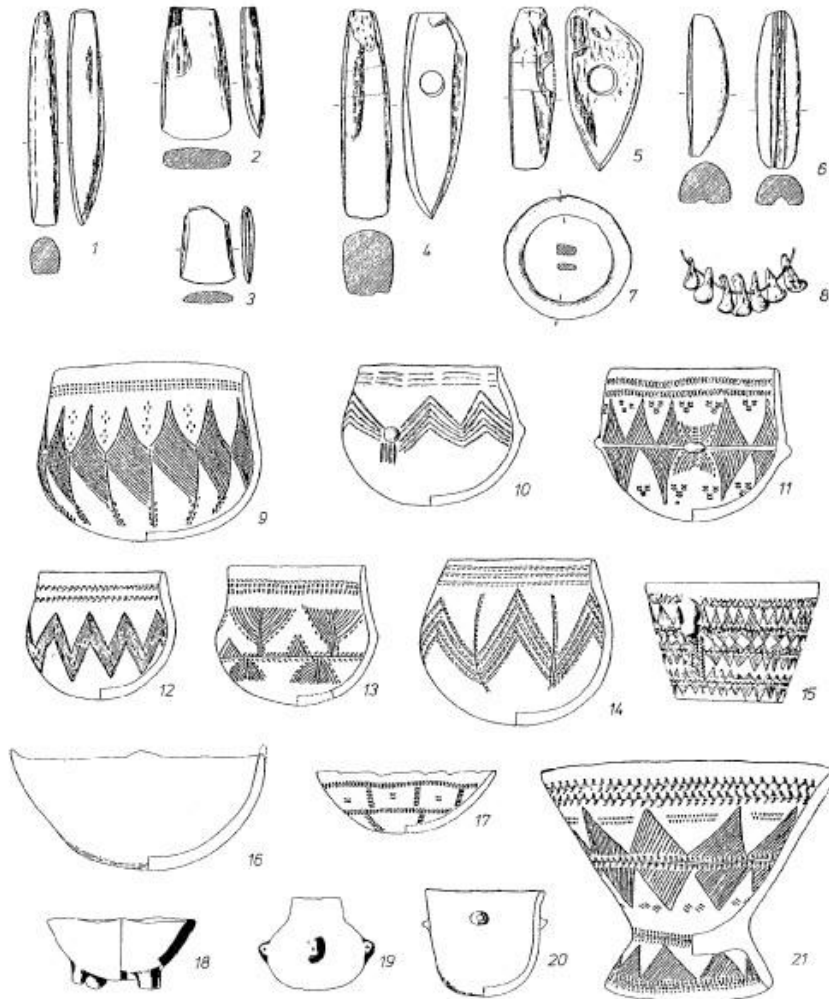
Střední neolit ve Francii

Neolit	severní Itálie	J Francie	Špan, Portug	Bretagne	Pařížská pánev	SV Francie
časný	Fiorano Cardium	Cardium	Cardium	Roucardien	La Hoguette Rubané + Limburg	
střední	Bocca quadrata	Bocca quadrata	Almería	megality-typ Carn	Blicquy, Villeneuve-Saint-Germain	
	Lagozza Chassey	Chassey			Cerny Chassey	Rössen Michelsberg
pozdní	Lagozza	Seine-Oise-Marne	Los Millares	Chassey-megality	KZP	KZP
Chalkolit	Remedello		KZP			
	KZP		KZP			

Jahre vor Chr. (14C, cal. B.C.)		Süddeutschland	Mitteldeutschland	Norddeutschland	Geobotanik
2000	Bronzezeit	Frühe Bronzezeit	Frühe Bronzezeit	Nord. Spätneol. Dolchzeit und Stacheldrahtkeramik	2000
2200				Glockenbecher	
2500	Endneolithikum	Glockenbecher Schnurkeramik	Glockenbecher Schnurkeramik	Nord. Mittelneolithikum Einzelgrabkultur	2500
2800		Goldberg III	Schönfeld Kugelamphoren		
3000	Spätneolithikum	Horgen-Cham-Wartberg	Bernburg Walternienburg	Jüngere Trichterbecherkultur	3000
3500			Salzmünde	Fuchsberg Satrup	3500
3500		(VI) V		Nord. Frühneolithikum Ältere Trichterbecherkultur	
4000	Jungneolithikum	Michelsberg Schussenried Ehrenstein Aichbühl Schwieberdingen	Pfyn und Altheim Polling Wallerding Münchshöfen	Siggen Rosenhof	4000
4400		Bischheim			
4500	Mittelneolithikum	Rössen Großgartach	Stichbandkeramik Rössen	Ellerbek (keramisch)	4500
5000		Hinkelstein		Ertebølle-Kultur	5000
5000			Jüngere Flomborn	(akeramisch?)	
5500	Alt-(Früh-)neolithikum	Linienbandkeramik La Hogue	Linienbandkeramik Älteste		5500

Hinkelstein-Kultur (5000 – 4850 BC)

Lokality: Mohnsheim-Hinkelstein
Wiesbaden-Kloppenheim

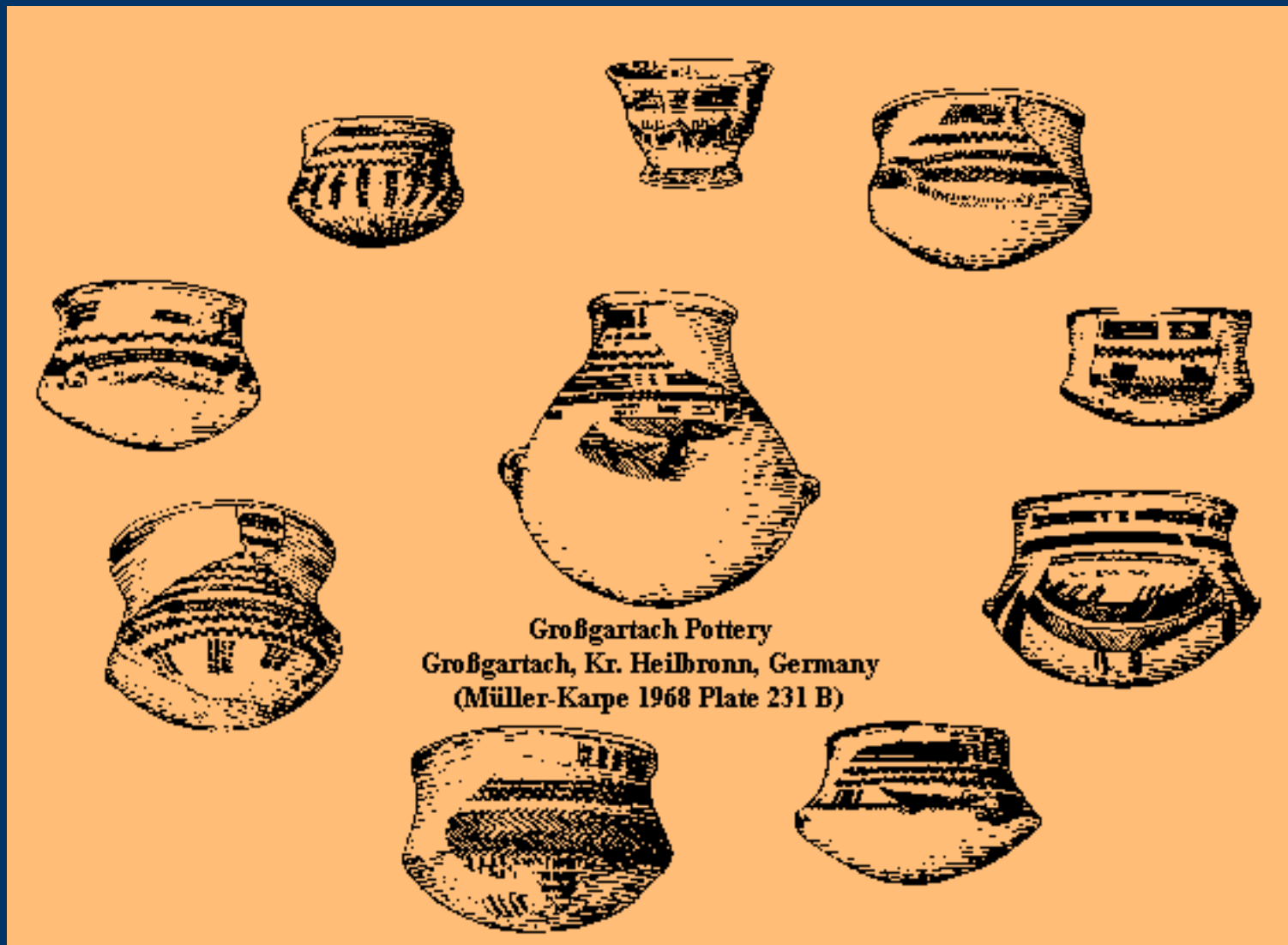
- 1-3 Schuhleistenkeile, Flachbeile
- 4-5 Äxte (4 durchbohrter Schuhleistenkeil)
- 6 Pfeilglätter
- 7 Armring (Ton)
- 8 Schmuck
- 9-14 Kumpfgefäße
- 15 Steilwandiger Becher
- 16-18 Schalen (16 Zipfelschale, 18 Füßschale)
- 19 Amphore
- 20 Becher
- 21 Fußbecher/schale

Großgartach-Kultur (5000 – 4600 BC)

- vystřídala Hinkelstein, koexistovala se StBK, a skupinou Oberlauterbach, zřejmě zanikla s rozšířením kultury Rössen
- vliv kultury Bocca Quadrata
- Rozšíření: území dříve osídleném kulturou Hinkelstein
- Nejdůležitější lokality: Großgartach, Langweiler 12
-
- Sídliště: kruhové příkopové areály
-
- Pohřební ritus: kostrový, v natažené poloze na zádech, hlava k JV

Großgartach-Kultur (5000 – 4600 BC)

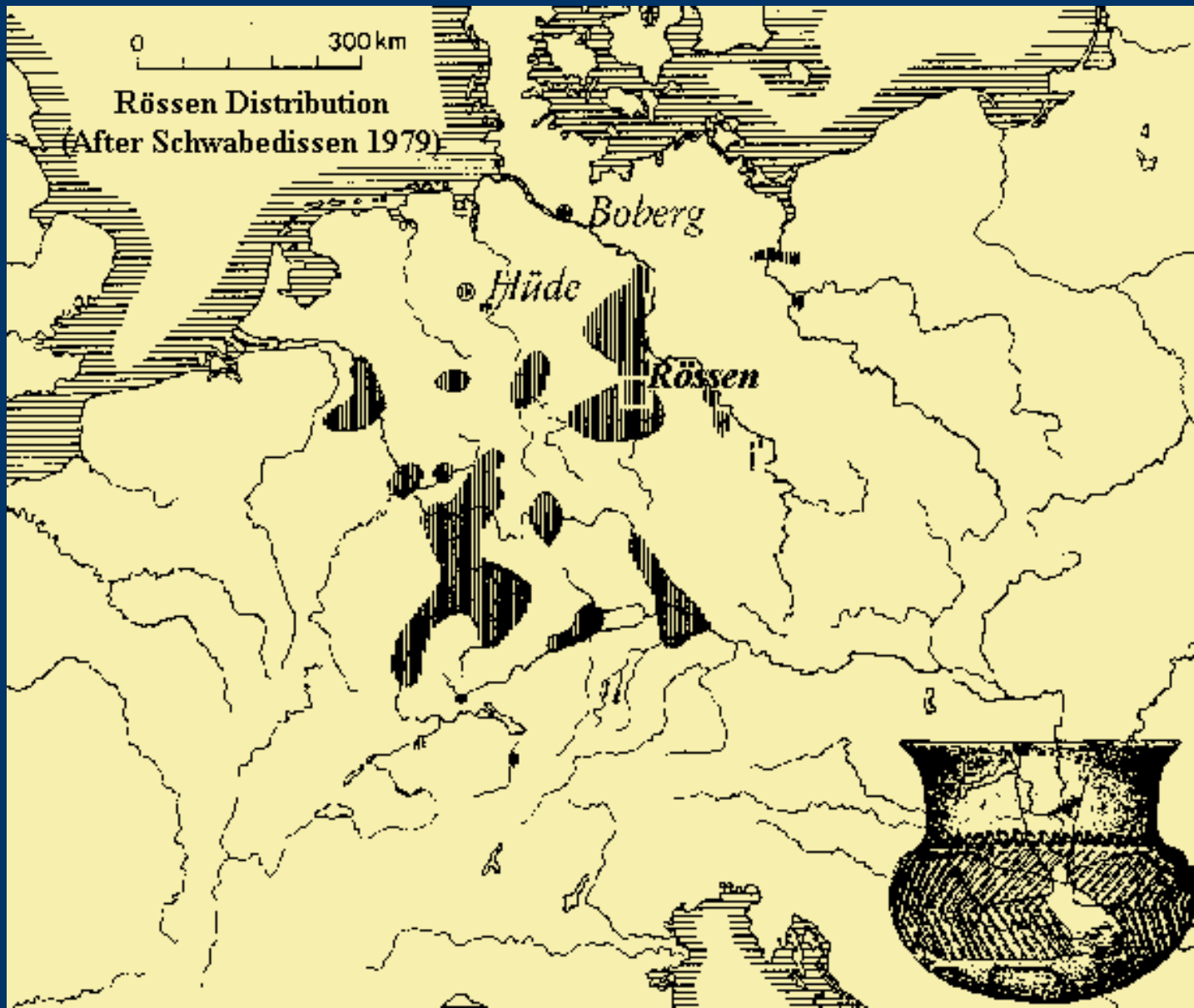
Keramika: zdobena abstraktními geometrickými motivy

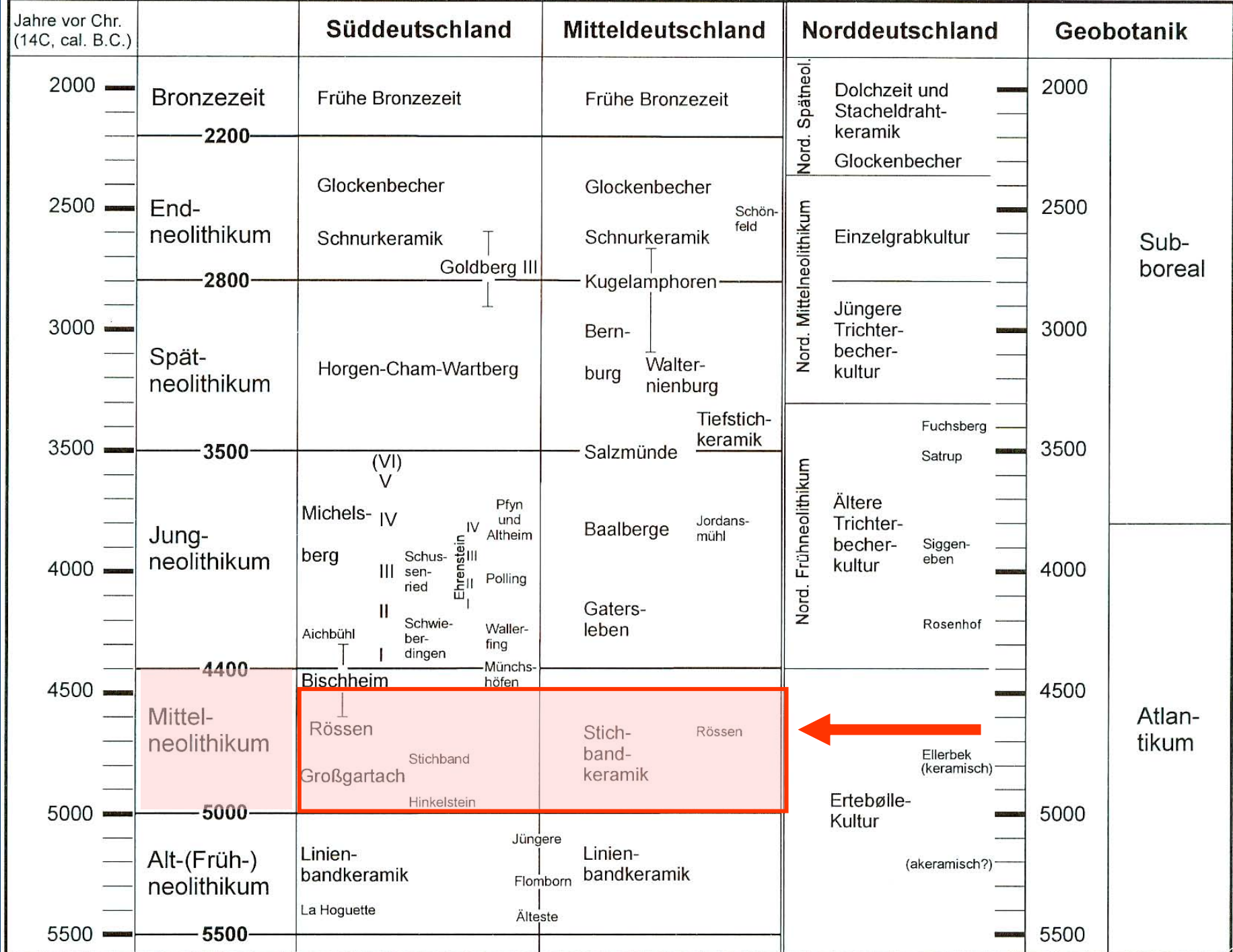

kultura rössenská (4 800/4700 – 4 600/4500 BC)

- (= podunajská tradice)
- Rozšíření: SV Francie (oblasti, kde dříve Rubané), V Švýcarsko,
- Z Německo - na Z od lengyel. Komplexu (od Posálí po Limburg a od Hannoveru po Bavorsko, mezi stř. Labem a horní Vesperou se překrývá se StBK)
- Pohřební ritus: mrtví ve skrčené poloze
- Keramika: zdobená klasickým rössenským dvojvpichem, vzácně s bílou inkrustací

kultura rössenská (4800/4700 – 4600/4500 BC)

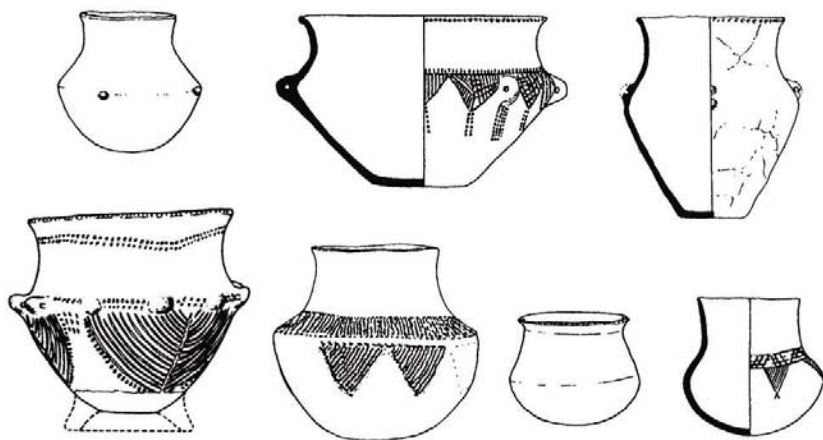

kultura rössenská

(4800/4700 – 4600/4500 BC)

- znalost a užívání mědi – patří k nejst. v Ně
- Nejdůležitější lokality: Rössen (Sasko) – pohřeb.
-
- Sídliště: nížinná, někdy ohrazena palisádou
- Architektura: vychází z LBK, dlouhé domy – délka až 50m
-
- Keramika: bohatě zdobená, postupně se výzdoba vytrácí
-
- Pohřební ritus: kostrový, mrtví ve skrčené poloze, v mladší fázi – také žárové pohřby

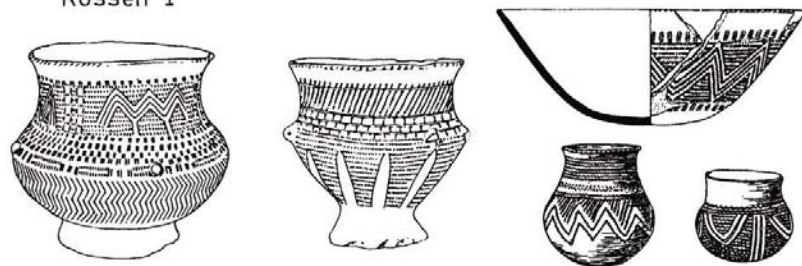
Rössen III

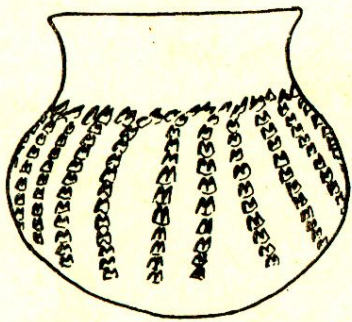
Rössen II

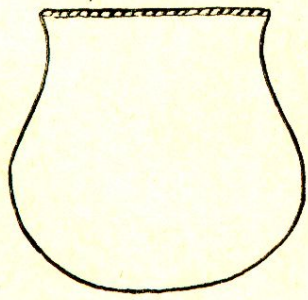
Rössen I

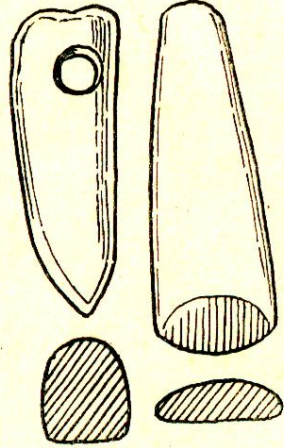
vývok rössenské ker.

17

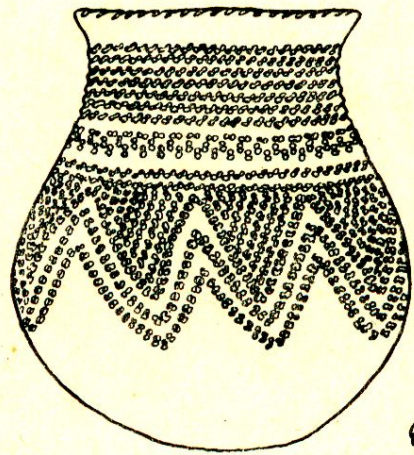

18

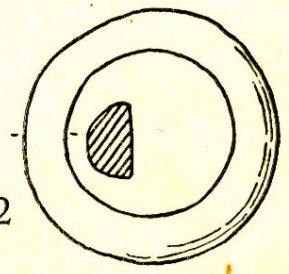

19

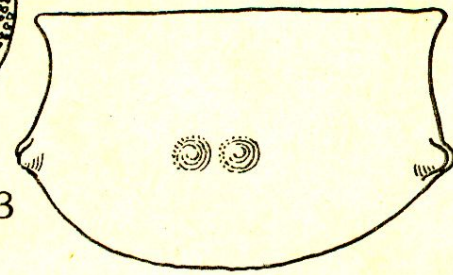
20

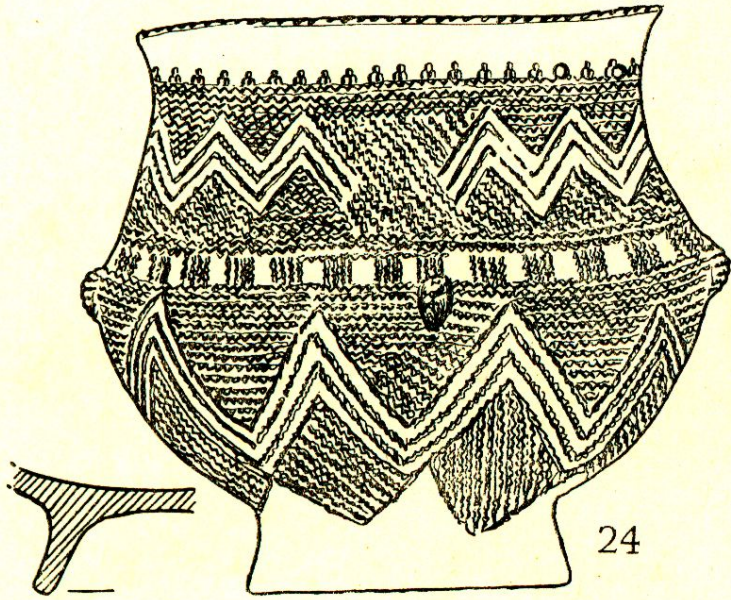
21

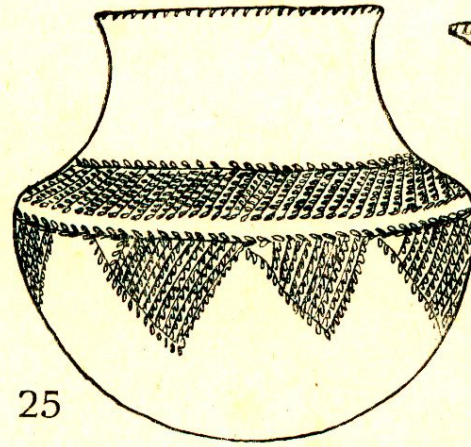
22

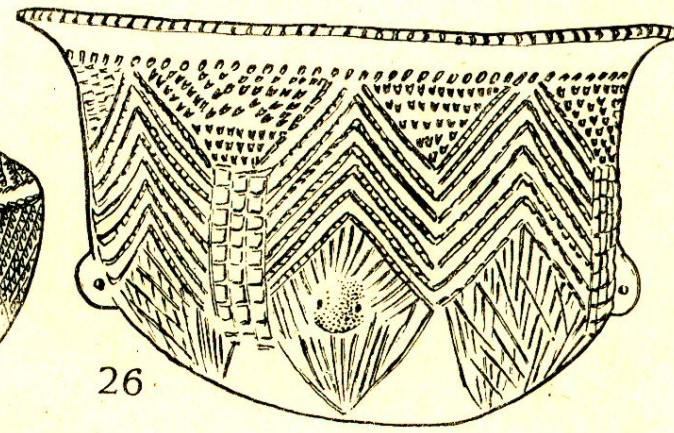
23

24

25

26

rössenská kultura – formy a výzdoba

pohřebišťě Rössen:

A. Nagel (výzkum 1879-1890)

pohřebišťě Rössen,
(u Merseburgu, Sachsen-Anhalt)

pohár rössenské kultury

mramorové náramky
Oberwiederstedt
(Lkr.Mansfelder Land)

nápažníky z ženského hrobu
rössenské kultury

- kruhy navlečeny v mladém
věku a nošeny po celý život

- mramor z Čech

mramorové náramky rössenské kultury

sekeromlaty rössenské kultury

sekerky rössenské kultury

Stichbandkeramik (4900 – 4500 BC)

- Rozšíření: hlavně střední Německo, Bavorsko, také Polsko, Čechy a Morava, Horní a Dolní Rakousko
-
- Architektura: dlouhé domy trapezoidního půdorysu, v Bavorsku – koncentrace rondelů
-
- Pohřební ritus: žárový
-
- ŠI: těžba bavorského plattensilexu – Abensberg-Arnshofen

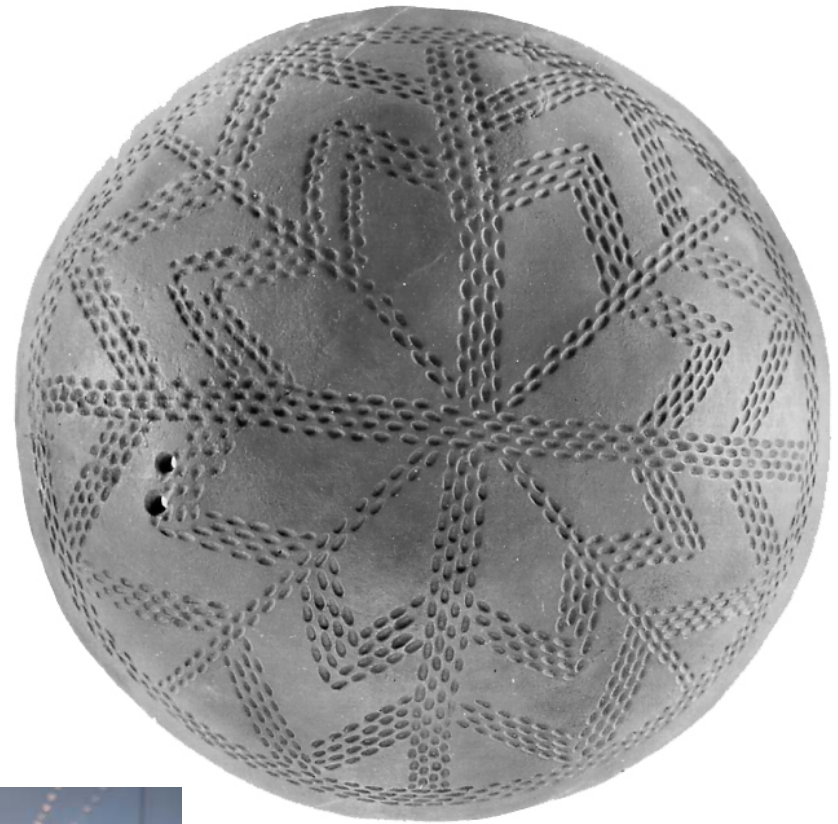
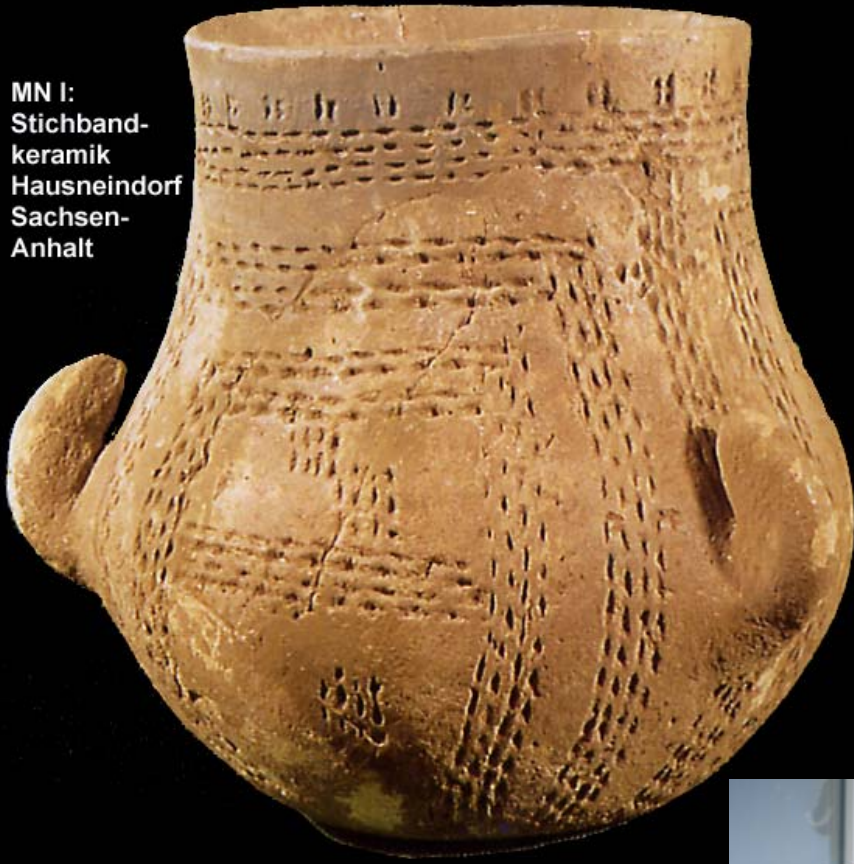
Stichbandkeramik (4900 – 4500 BC)

Literatura

D. Kaufmann, Wirtschaft und Kultur der Stichbandkeramiker im Saalegebiet. Veröffentlichungen des Landesmuseums für Vorgeschichte Halle 30, (Berlin 1976).

M. Zápotocká, Die Stichbandkeramik in Böhmen und in Mitteleuropa. In: Die Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa, Fundamenta Reihe A 3/II (Östliches Mitteleuropa). Sonderdruck (Köln-Wien 1970).

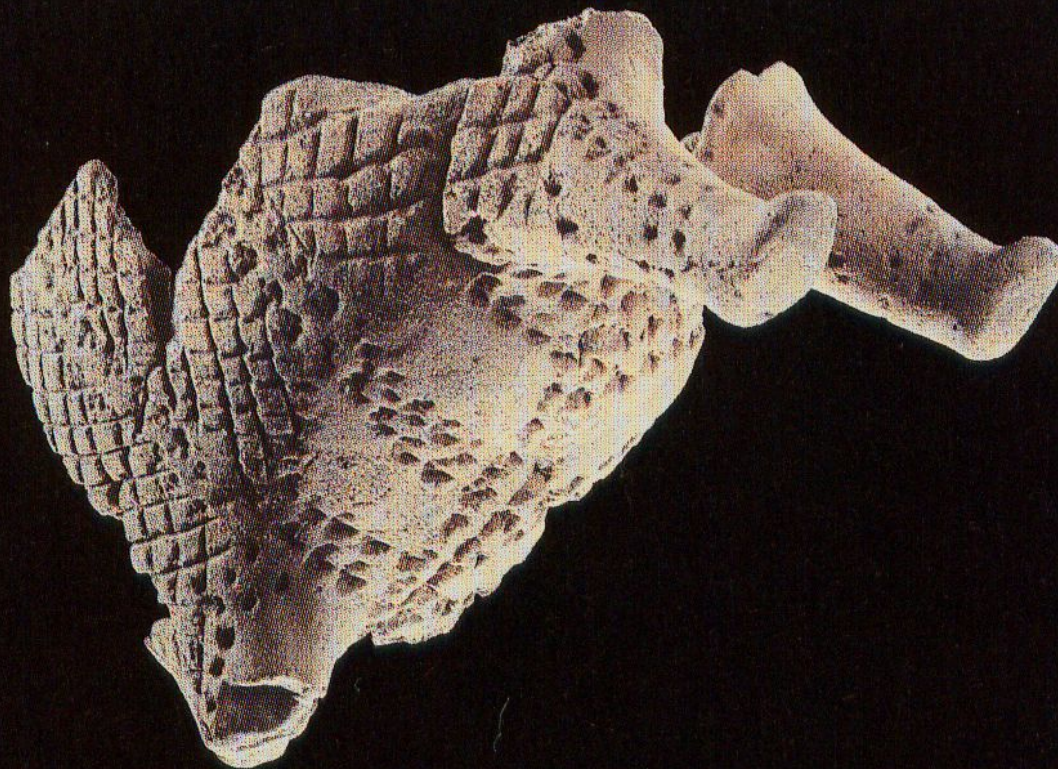
MN I:
Stichband-
keramik
Hausneindorf
Sachsen-
Anhalt

MN 5000-4500 BC: Stichbandkeramik

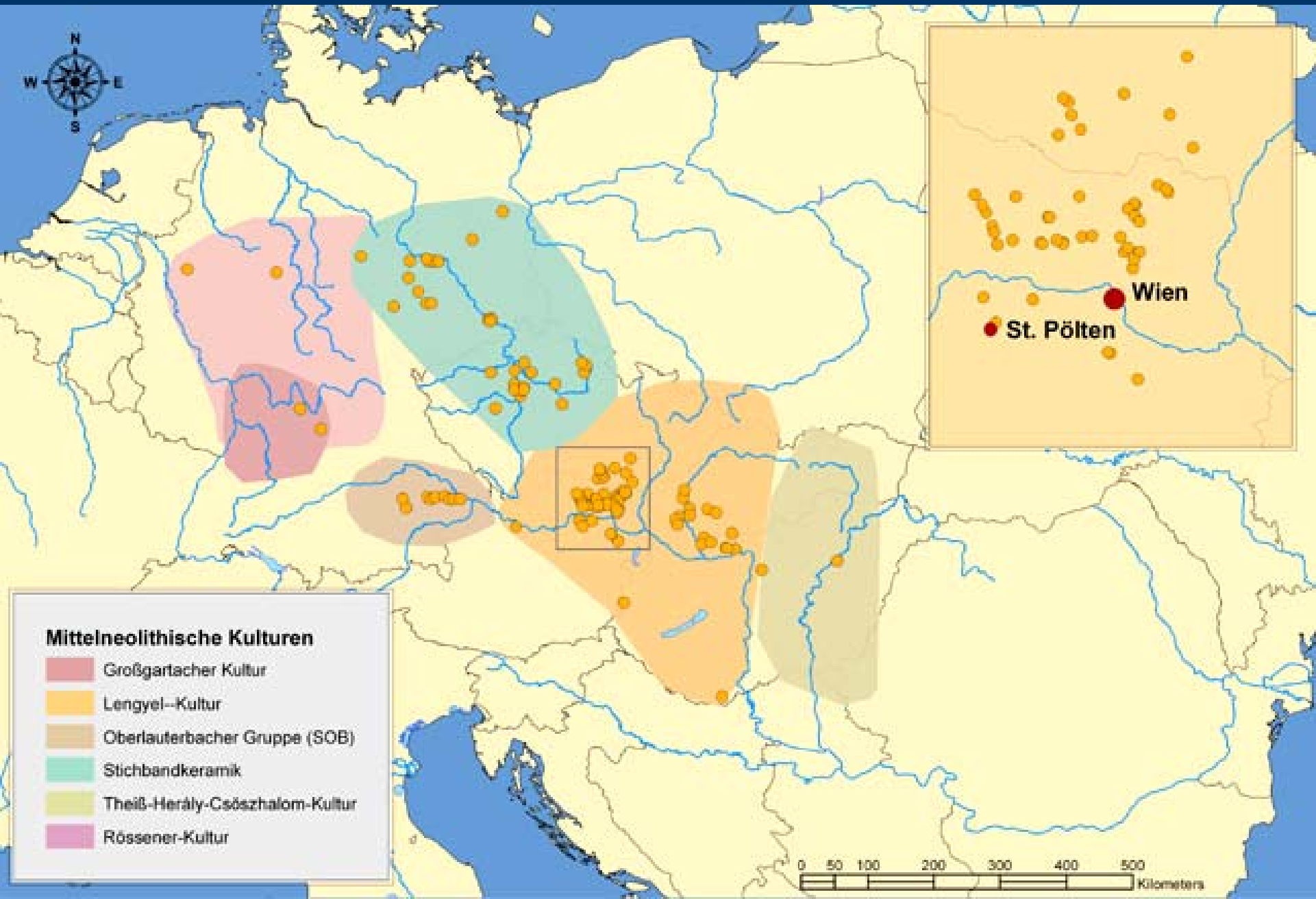
StBK

**zoomorfní nádoby kultury s VyK
Elbeu (Sachsen-Anhalt)**

14C- cca 4900 – 4700 BC

Střední a mladý neolit ve střední Evropě (4900-4500 BC)

Synchronizace středního a mladého neolitu střední Evropy

- **Střední Evropa** - Sopot Bicske → Lengyel (4800-4100 BC)
- - Potiská kult. (Herpály-Csöshalom-Oborín)
- - VyK (Stichbandkeramik) (4900-4500 BC)

- **Balkán** ▶ pozdní neolit II (časný a střední eneolit)
- - kultura Vinča C (Vinča Pločnik), Butmir
- - Pre-cucuteni - Tripolje (SV Rumunsko, Ukrajina)
- - Gumelnica (J Rumunsko)
- - Hamangia (Dobrudža)
- - Karanovo V – Marica, Gradešnica, Poljanica (Bulh.)
- - Dimini (Thesálie)

- J Řecko** ▶ pozdní neolit II - Franchthi
- ostrovny** ▶ pozdní II/konečný neolit
- keramický neolit (Kypr)
- kultura Kephala (Kyklady)
- Knossos II-I (Kréta) + další lokality: osada Phaistos

**Eneolit střední Evropy
a konečný neolit JV Evropy (IV)**

(4500-3200 BC)

Synchronizace Evropy (4500-3200 BC)

- **Střední Evropa** ▶
- Lengyel/Epilengyel (4800-4000 BC)
→ Baalberg (4000-3600 BC)
- Tiszapolgár → Bodrogkeresztúr (4400-3600 BC)
- Balaton-Lasinja
- Gatersleben (4400-4000 BC) → Baalberg (4000-3600 BC)
- Jordanovská (4300-3600 BC)
- bádenský komplex (3600-3000 BC)
- kultura Mondsee (3600-3200 BC)

- **S a SZ Evropa** ▶ KNP (4400 – 2800 BC)
- Michelsberg (4400 – 3500 BC)

- **Z a JZ Evropa** ▶ mladý neolit
- Chassey (JV Francie)
- Cortaillod (Švýcarsko)
- Lagozza (S Itálie)
- kultura Serra d'Alto (J Itálie)

- **Balkán** ▶ pozdní neolit II/konečný neolit (pozdní eneolit)
- kultura Vinča C,D (Vinča Pločnik),
- Cucuteni - Tripolje (SV Rum., Ukrajina)
- Gumelnica, Cerna Voda I (J Rum.)
- Varna (Dobrudža)
- Karanovo VI, Krivodol, Kodžadermen (Bulharsko)

Thesálie ▶

- fáze Rachmani

- **J Řecko** ▶ konečný neolit - Franchthi
- **ostrov** ▶ konečný neolit
- keramický neolit (Kypr)
- jeskyně Grotta (Kyklady)
- Phaistos, Platyvola, Trapeza, Masaga (Kréta)

Evropa (4500-3200 BC)

- S Francie - **Cerny** (4600-4200 BC)
- JV Francie - **Chassey**
- Švýcarsko - **Cortailod** (4500-3500 BC)
- S Itálie - **Lagozza**

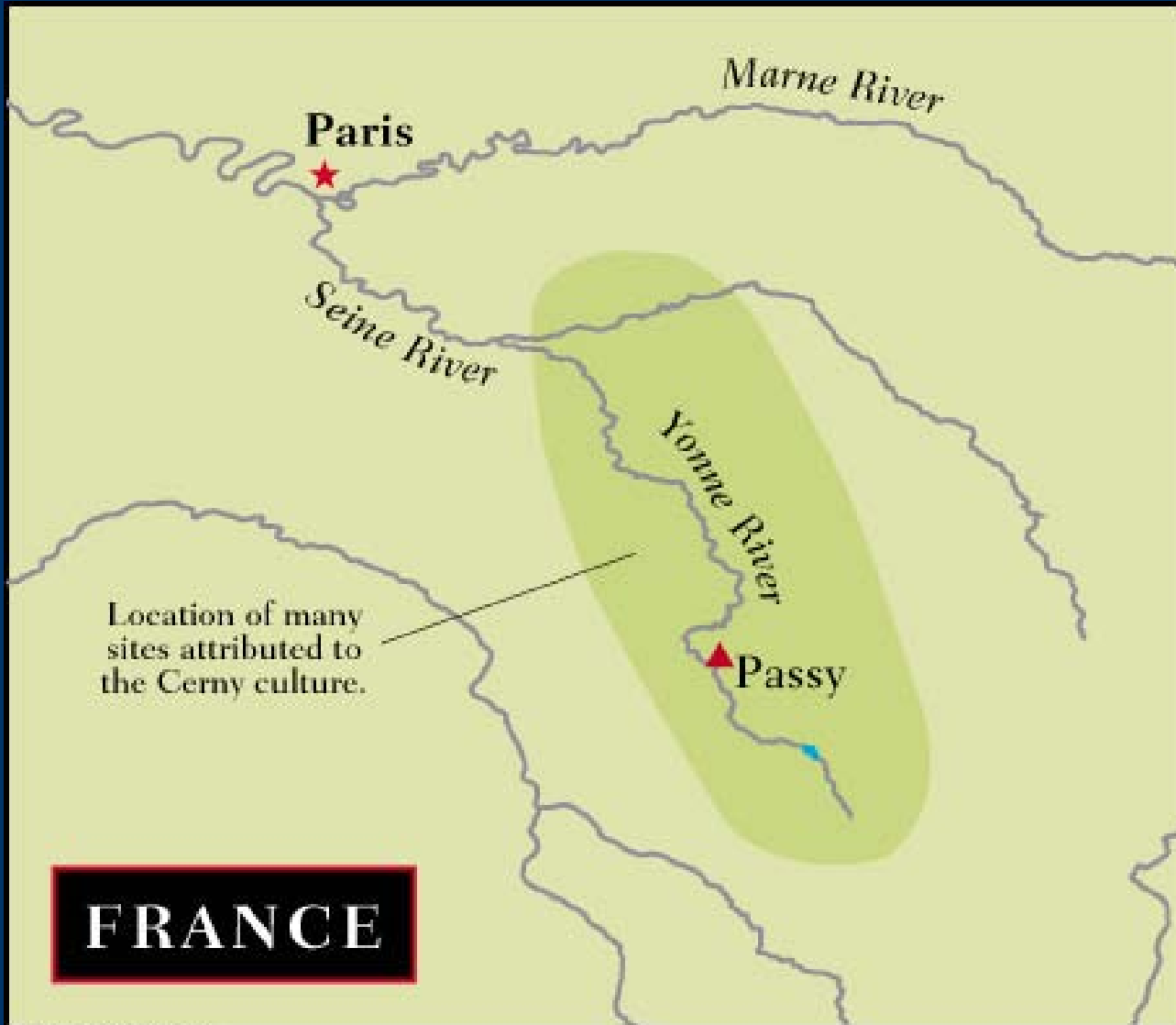
- Německo → **Michelsberg** (4400-3500 BC)
- → **Gatersleben** (4400-4000 BC) →
Baalberg (4000-3600 BC)

- SZ Evropa - **KNP** (4400-2800 BC)

kultura Cerny (4600-4200 BC)

- Rozšíření: Pařížská pánev
- Nejdůležitější lokality: Passy
- Sídliště: také vyšší polohy na terasách, lichoběžníkovité půdorysy domů ve směru východ - západ. Opevnění sídlišť – palisády a příkopy
- Pohřební ritus: megalitické stavby, ve skrčené poloze takřka bez milodarů
- Hospodářství: specializace na pěstování pšenice,
- Půda snad obdělávána pluhem taženým koňmi nebo voly
- často parohová industrie
- ŠI: makrolitická industrie silné mezolitické tradice
- neznali kov

kultura Cerny

LYNDA D'AMICO

F. LONTCHO

kultura Cerny

Passy

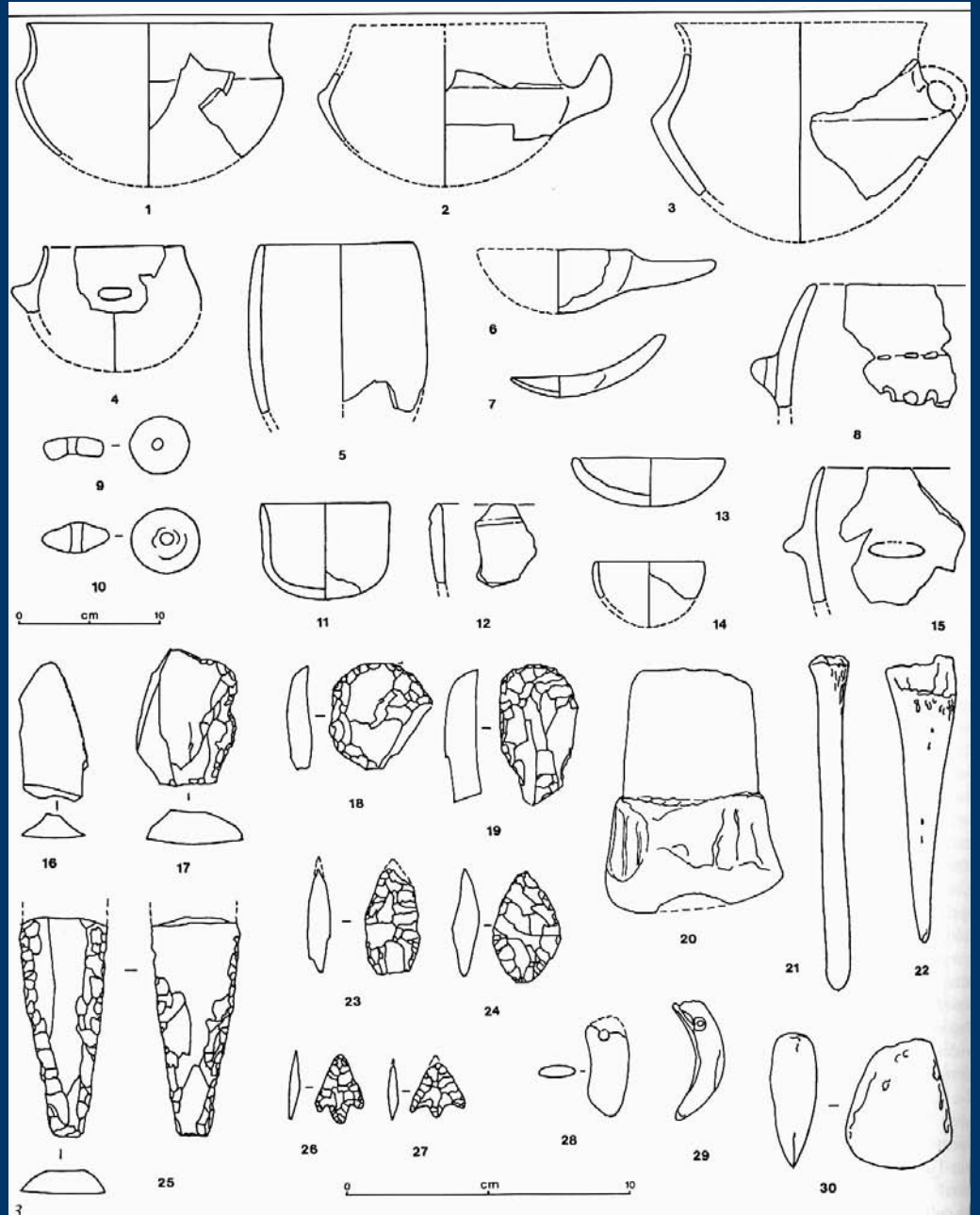
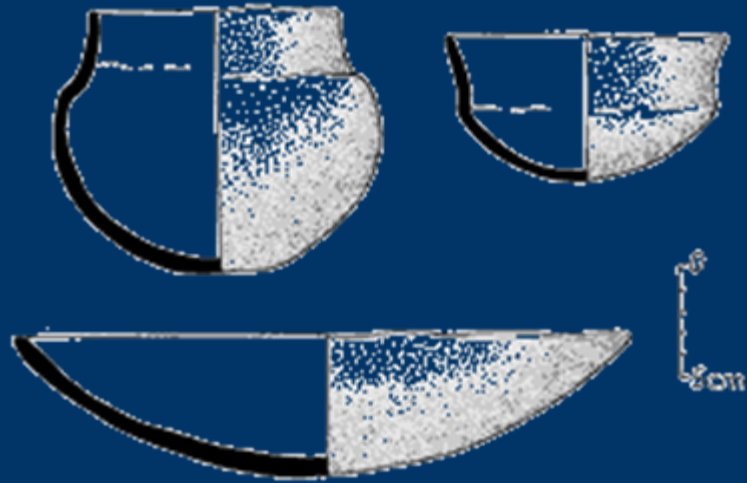

J.-C. GOLVIN

kultura Chassey (= středomořská tradice)

- Rozšíření: Francie, část Švýcarska, západní část S Itálie
- Nejdůležitější lokality: Chassey-le-Camp (dep. Saône-et-Loire), La Madeleine (dep. Herault), Soumont-Saint-Quentine, jeskyně Roucadour (dep. Lot), Clairvaux a Chalain
- Sídliště: otevřená, také osady ve vyšších polohách, opevnění, i osídlení jeskyní
- Pohřební ritus: v S a Z Francii se objevují dolmeny, také kamenné skříňkové hrobky, také neúplné kostry v jeskyních
- Keramika: jednoduché formy se zaobleným dnem, ouška ve tvaru Panovy flétny, výzdoba rytím-mřížky, šachovnice, motiv vlčích zubů, trojúhelníky vyplněné vpichy nebo šrafováním
- ŠI: pazourkové sekerky, hroty šípů ve tvaru romboidu

kultura Chassey

Clairvaux a Chalain

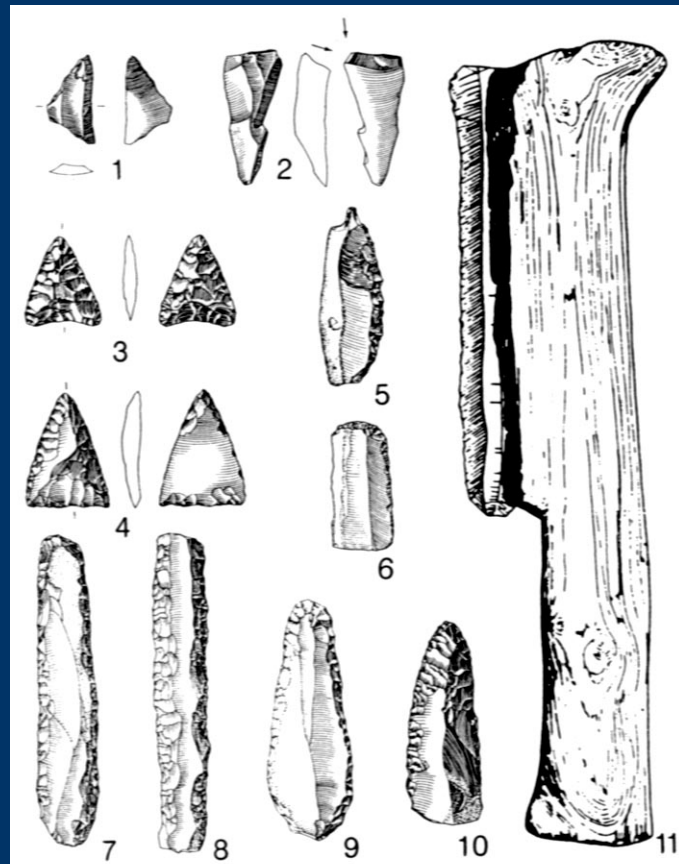
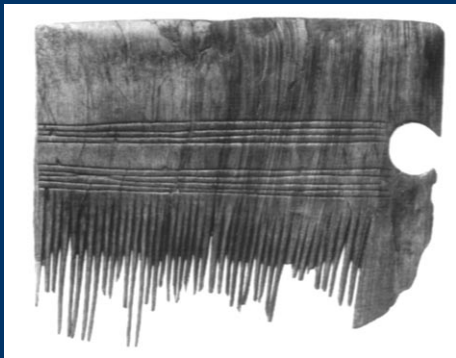

kultura Cortaillod (4500 – 3500 BC)

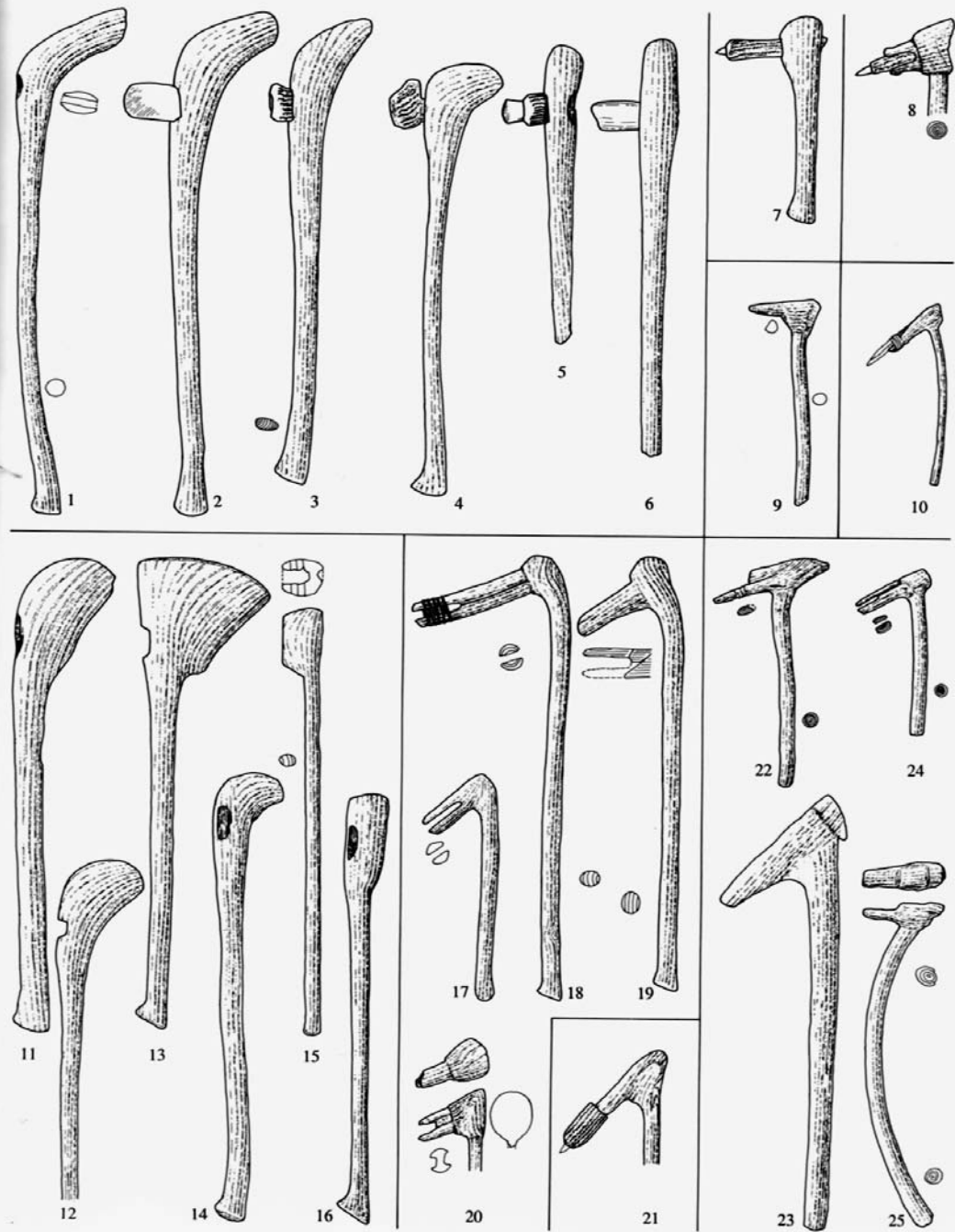
- Rošíření: Z a střední Švýcarsko
- Nejdůležitější lokality: Egolzwil 2, Egolzwil 4, Burgäschisee, Däniken, Twann (am Bielersee)
-
- Sídliště: nákolní i na pevném terénu, ohrazena palisádou
- Hospodářství: rybolov a lov (kačeny, bobr, jelen, srnec, divočák, zubr), také zemědělství (pšenice), chov domácích zvířat – druhotnou úlohu (asi 10 %, skot, prase, ovce a kozy), textilnictví (tkaniny z konopí)
- Pohřební ritus: ojedinělé kostrové hroby, Däniken – hroby v kamenných skříňkách, v jednom hrobě také pohár pozdně rössenské kultury

kultura Cortaillod

- **Keramika**: černý leštěný povrch, dobře vypálená, vakovité a baňaté nádoby, jednoduchá plastická výzdoba, v ml. fázi – větší variabilita a více profilovaná, výzdoba povrchu nádob březovou kůrou
- bohatá zvířecí plastika
- bohaté nálezy dřevěných nádob a nářadí: šálky, poháry, lžíce, palice, klíny, motyky, oštěpy, luky a šípy
- **KPI**: harpuny, rukojeti seker, závěsky
- hojné využití jeleního paroží – hlavně k upevnění kamen. sekyrek
- **ŠI**: trojúhelníkovité hroty šípů (plošně retuš. s konkávní bází), nože

kultura Cortaillod

kultura Lagozza

(součást komplexu Cortaillod-Chassesey-Lagozza)

- Rozšíření: severní Itálie, hlavně Ligurie, Emilie a Lombardie
- Lokality: Isolino de Varese, Ripoli, jeskyně Arene Candide
-
- Keramika: většinou nezdobená, černý leštěný povrch, na hrubých užitkových nádobách se často objevují výčnělky

kultura Lagozza

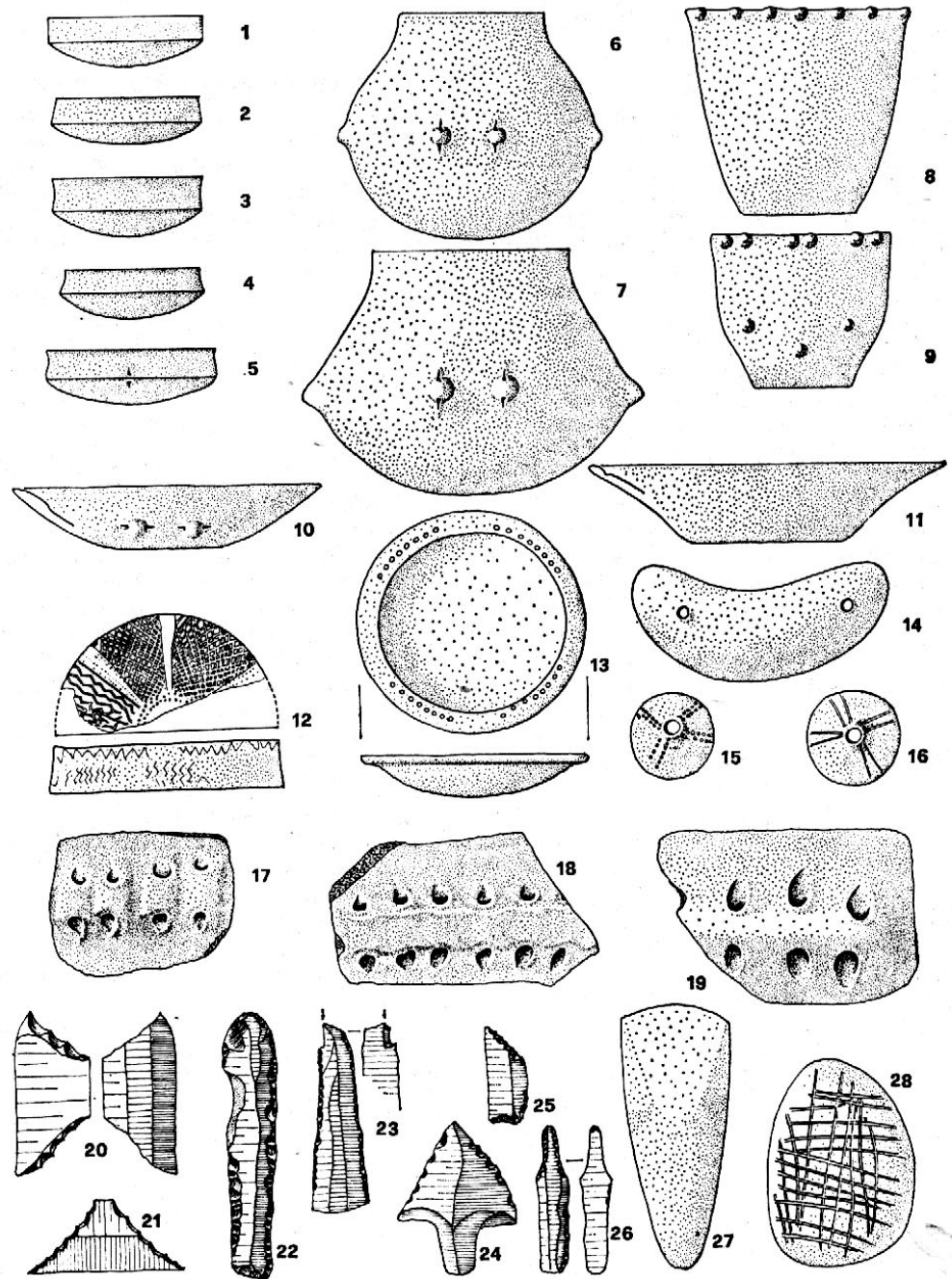
- Sídliště: na březích jezer a řek (jezero Lagozza)
- Architektura: nákolní stavby, vzácně jeskyně

PFAHLBAU-ANSIEDELUNG

Lagozza, Schweiz, um 1800, nach einer Zeichnung von J. G. W. Meyer

kultura Lagozza

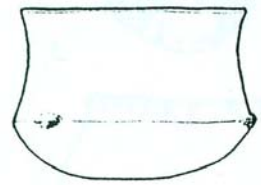

Neolit	severní Itálie	J Francie	Špan, Portug	Bretagne	Pařížská pánev	SV Francie
časný	Fiorano Cardium	Cardium	Cardium	Roucardien	La Hoguette Rubané + Limburg	
střední	Bocca quadrata	Bocca quadrata	Almería	megality-typ Carn	Blicquy, Villeneuve-Saint-Germain	
	Lagozza Chassey	Chassey		Chassey-megality	Cerny Chassey	Rössen Michelsberg
pozdní	Lagozza	Seine-Oise-Marne	Los Millares		KZP	KZP
Chalkolit	Remedello		KZP	KZP		
	KZP	KZP			KZP	KZP

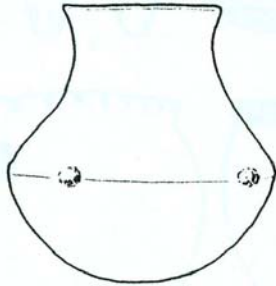
Jahre vor Chr. (14C, cal. B.C.)		Süddeutschland	Mitteldeutschland	Norddeutschland	Geobotanik
2000	Bronzezeit	Frühe Bronzezeit	Frühe Bronzezeit	Nord. Spätneol. Dolchzeit und Stacheldrahtkeramik	Sub-boreal
2200				Glockenbecher	
2500	End-neolithikum	Glockenbecher Schnurkeramik	Glockenbecher Schnurkeramik	Nord. Mittelneolithikum Einzelgrabkultur	
2800		Goldberg III	Kugelamphoren	Jüngere Trichterbecherkultur	
3000	Spät-neolithikum	Horgen-Cham-Wartberg	Bernburg Walter-nienburg		
3500			Tiefstichkeramik Salzmünde	Fuchsberg Satrup	
4000	Jung-neolithikum	Michelsberg Schussenried Ehrenstein Aichbühl Schwieberdingen Bischheim	Baalberge Gatersleben Münchshöfen	Nord. Frühneolithikum Ältere Trichterbecherkultur Siggen-eben Rosenhof	
4400					
4500					
5000	Mittel-neolithikum	Rössen Großgartach Stichband Hinkelstein	Stichbandkeramik Rössen	Ertebølle-Kultur Ellerbek (keramisch)	Atlantikum
5500	Alt-(Früh-)neolithikum	Linienbandkeramik La Hoguette	Jüngere Flomborn Älteste Linienbandkeramik	(akeramisch?)	

Gaterslebener Kultur (4400–4000 BC)

- vyvinula se z pozdního rössenského horizontu, koexistence s kulturou jordanovskou
-
- Rozšíření: střední Německo, vytváří zde podloží pro baalberský stupeň KNP
-
- Keramika: většinou nezdobená, patrný pozdně lengyelský ráz, také zřetelné kořeny rössenské kult. (ker. tvary)
-
- nejstarší nález mědi ve stř. Německu
- Pohřební rítus: ve skrčené poloze na boku, vzácněji také žárové pohřby

6

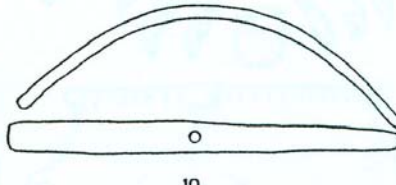
7

8

9

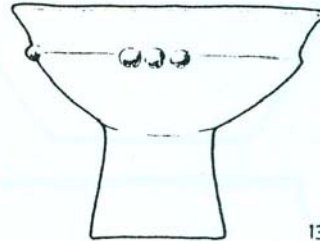
10

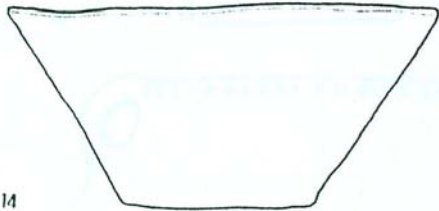
11

12

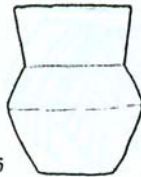
13

14

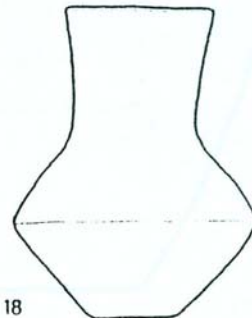
15

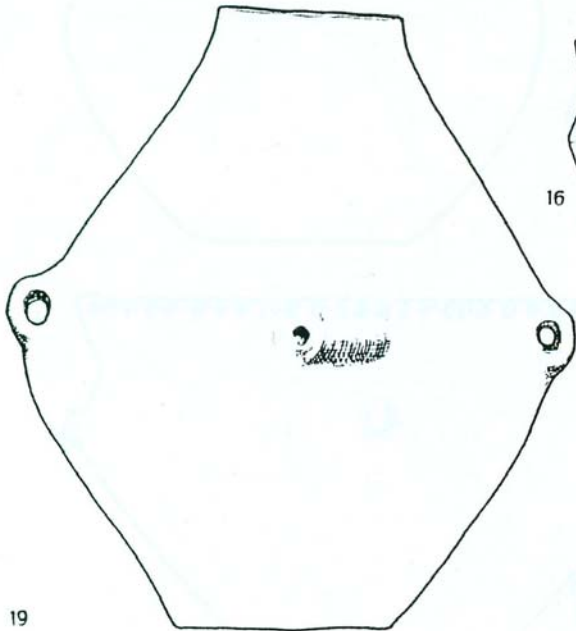
16

17

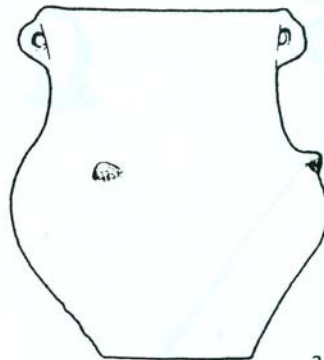
18

19

20

21

Gaterslebener
Kultur

Zschernitz (ZNT-08) – Grab 1:
Gaterslebener Becher, Schuhleistenkeil (!), 40 Klingen

Michelsberger Kultur (4400 – 3500 BC)

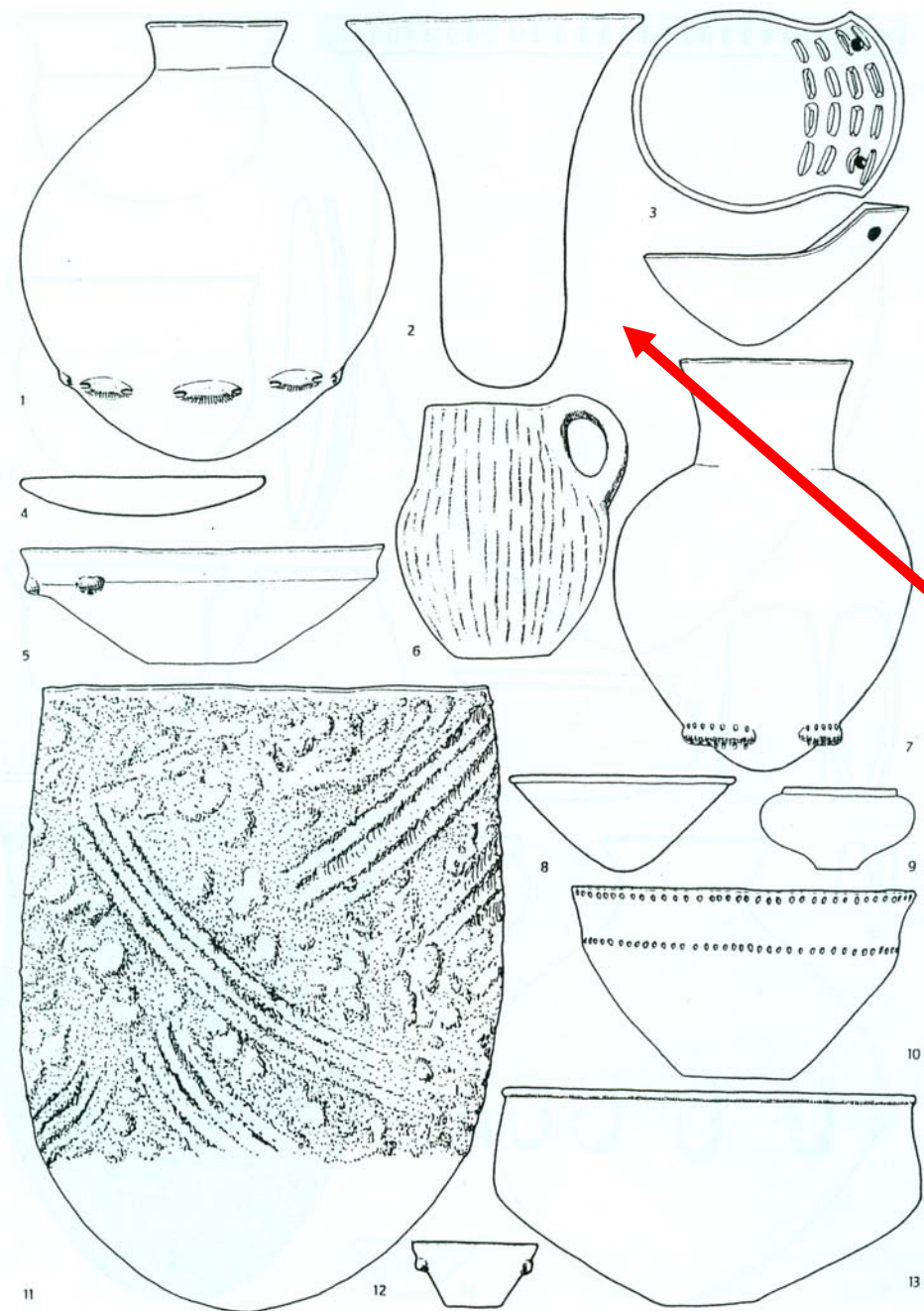
- Rozšíření: oblast Porýní, Belgie, pařížská pánev, ojedinělé nálezy ve stř. Německu a v Čechách
- Nejdůležitější lokality: Untergrombach (Baden-Württemberg)
-
-
- Hospodářství: těžba silicítů, hluboké šachty a chodby – např. Rijkholt-St. Geertruid, přístup k dolům byl pod dozorem několika komunit
-

Michelsberger Kultur (4400 – 3500 BC)

- **Sídliště:** na temenech kopců a v nížinách byly zjištěny sídlištní centra (10-100 ha) obehnaná palisádou a/nebo příkopem s plochým dnem, příkop bývá na několika místech přerušen
-
- **Architektura:** půdorysy domů jen vzácně, 23 velkých staveb bylo zjištěno na lok. Mairy (v povodí řeky Maas (Meuse) ve Francii, celý areál byl obehnan palisádou a příkopem
-
- **Pohřební ritus:** ojedinělé hroby jednotlivců nebo více lidí v jamách na sídlištích, zřejmě se nejedná o regulérní pohřby

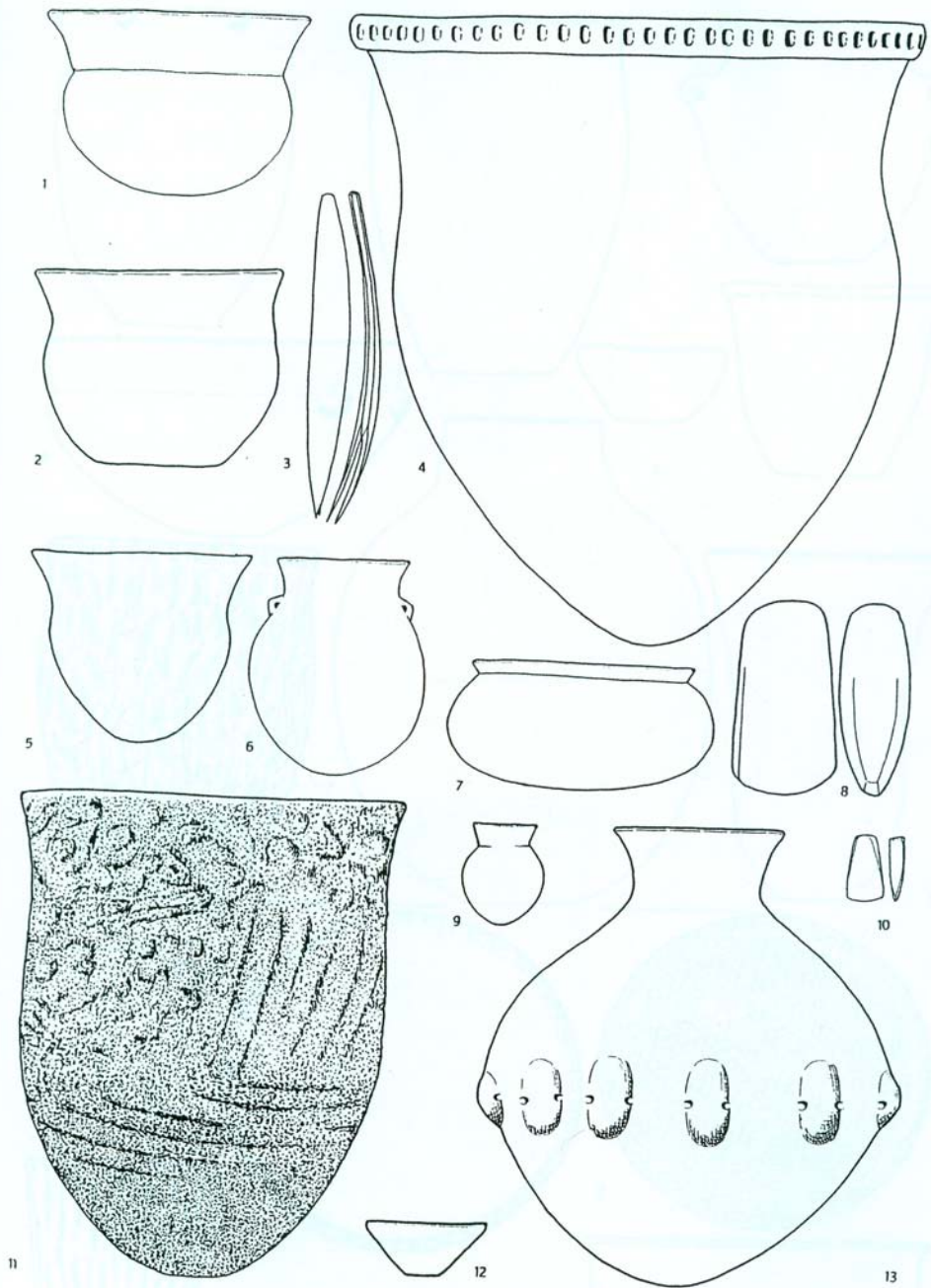
Michelsberger Kultur (4400 – 3500 BC)

- Keramika: většinou nezdobená, se zaoblenými až zahrocenými dny, typické jsou tulipánovité poháry
-
- broušené silicitové sekerky – dálkový obchod s jezerními oblastmi v jižním Německu

Michelsberger Kultur
tulipánovité poháry

Tafel 45: Michelsberger Kultur

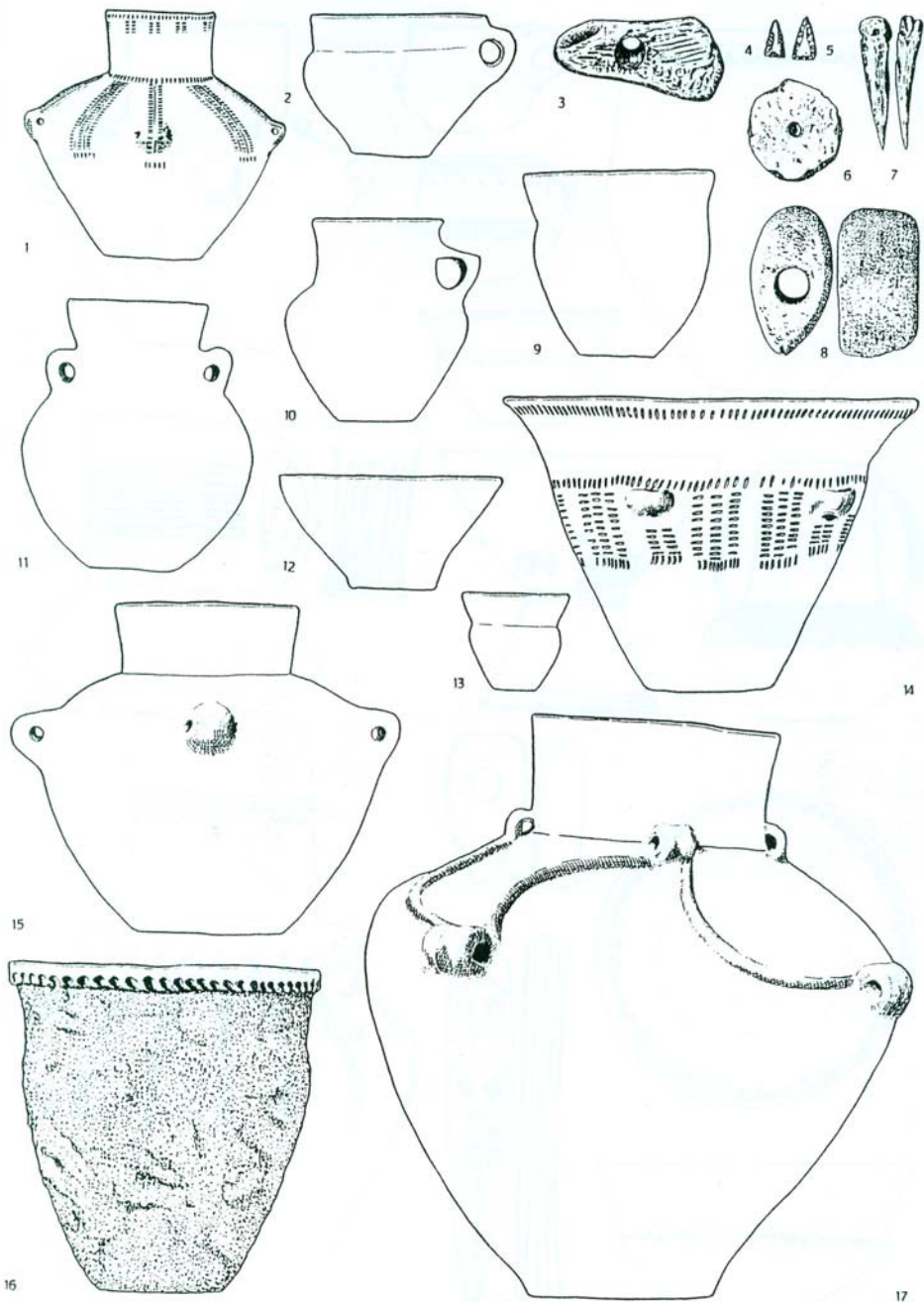
Tafel 46: Michelsberger Kultur

Michelsberger Kultur
4, 11 – kónické poháry
5 – vakovité poháry
9 - lahve

Baalbergská kultura

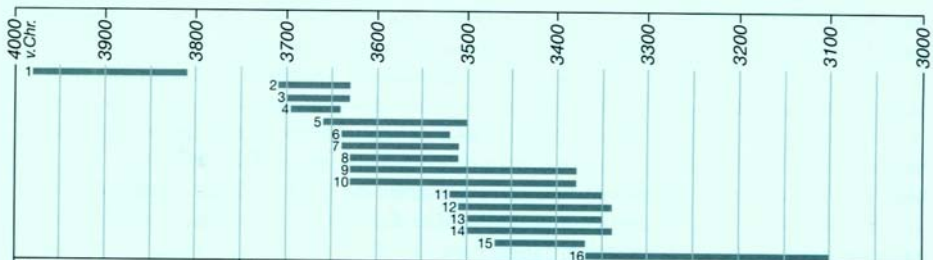
(4000 – 3600 BC)

- Rozšíření: střední Německo, později rozšíření jižním směrem, i Baden – Württemberg
- Nejdůležitější lokality: Dölauer Heide (u Halle), Wansleben
-
- Sídliště: nížinná, někdy ohrazená, i výšinná
-
- Pohřební ritus: kostrový, ve skrčené poloze na boku, jámové nebo kamenné skříňkové hroby, také hromadné hroby jen částí koster a lebek na sídlištích

Baalberger Kultur

Tafel 62: Baalberger Kultur

1 109. Wulfen 3980-3810	2 91. Stemmern, Grab 14 3710-3630	3 66. Köthen, Grab 2 3700-3630	4 90. Stemmern, Grab 13 3695-3640
5 A1. Alsleben, St. 2 3660-3500	6 68. Köthen, Grab 6 3640-3520	7 50. Großwirschleben 3640-3510	8 82. Plötzkau 3630-3510
9 Bernburg-Rosengarten 3630-3380	10 86. Preußitz, Grab 6 3630-3380	11 Weißenfels-Eselsweg 27 3520-3350	12 25. Cörmigk, Grab 40 3510-3340
13 93. Stemmern, Grab 15 3500-3350	14 10. Quenstedt, Grab 1 3500-3340	15 92. Stemmern, Grab 22 3470-3370	16 70. Kroppenstedt 3370-3100

Langendorf,
Sachsen-Anhalt

Verzierter
Trichterbecher

Baalberger Kultur

viz prezentace

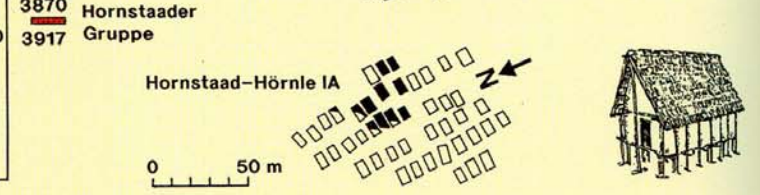
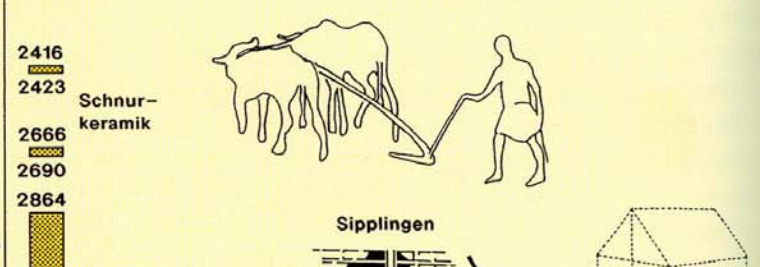
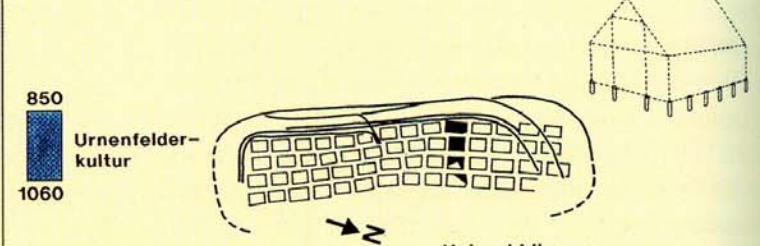
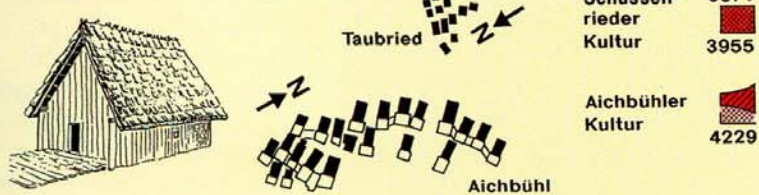
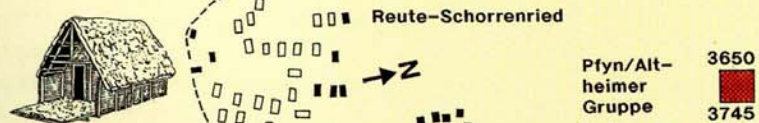
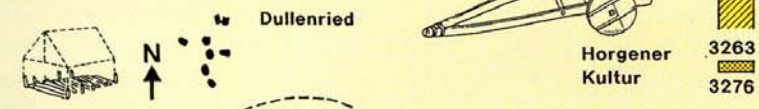
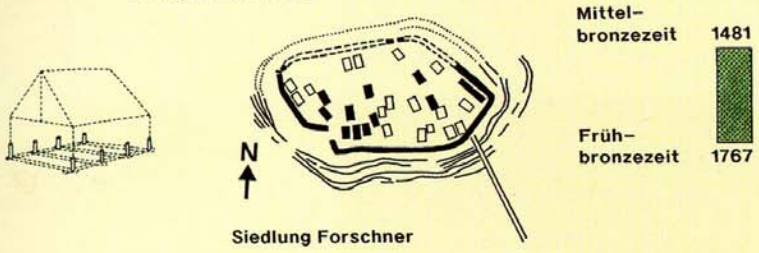
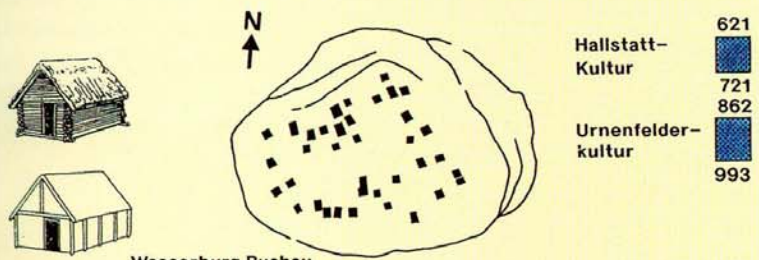
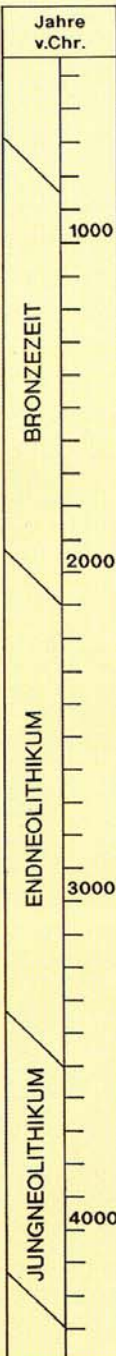
- neolit Švýcarska

nákolní stavby

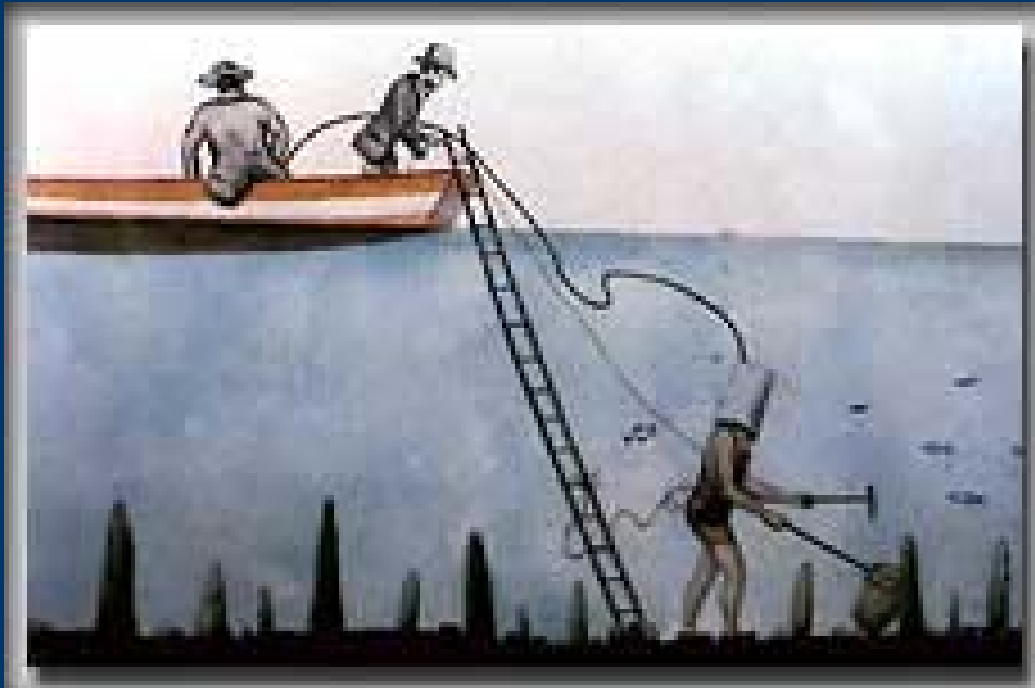

FEDERSEE OBERSCHWABEN

BODENSEE

nákolní stavby – dějiny bádání

AUS DEN ANFÄNGEN DER KULTUR.

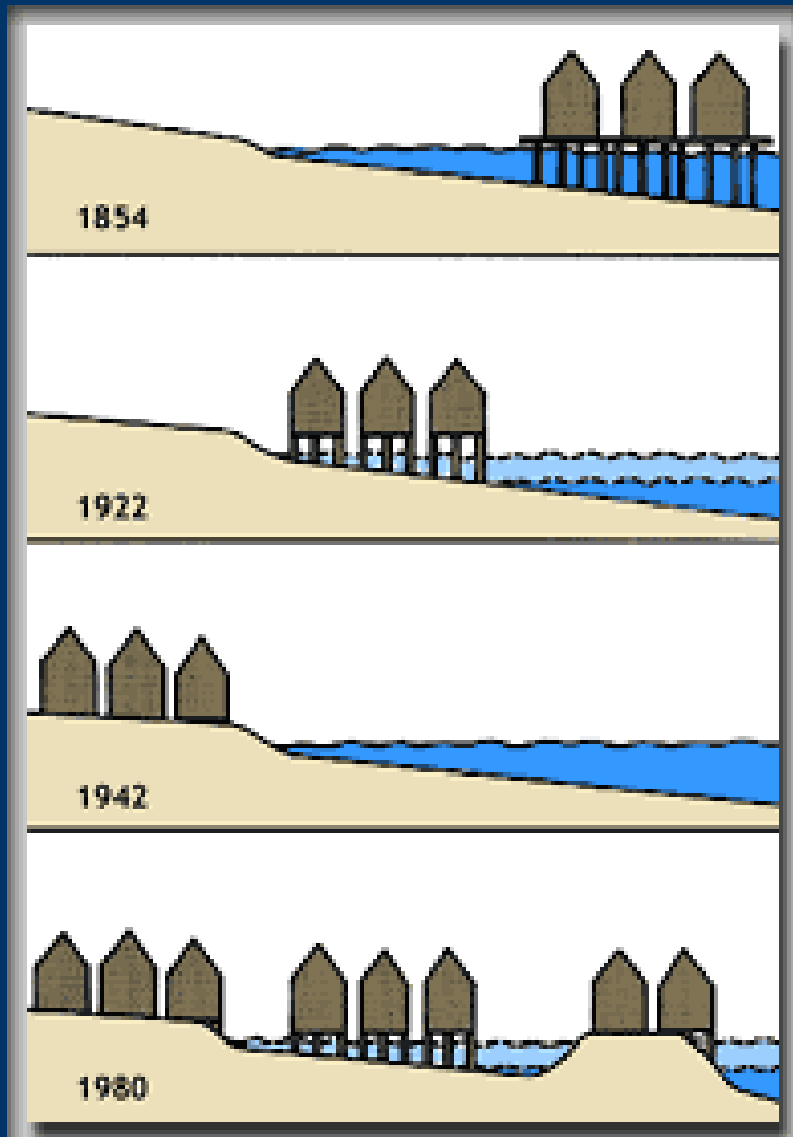
Errichten von Pfahlbauten.

Voelcker-Cichorien

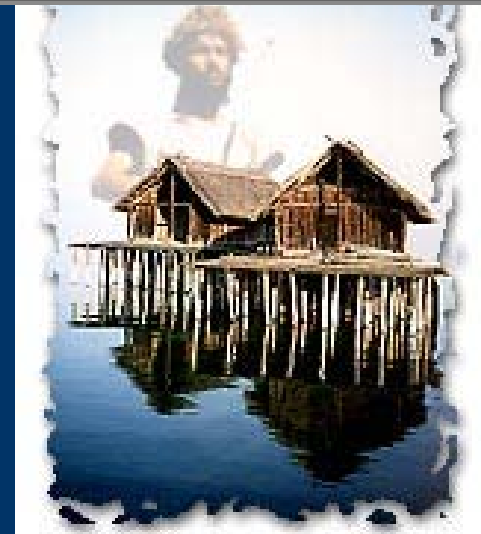
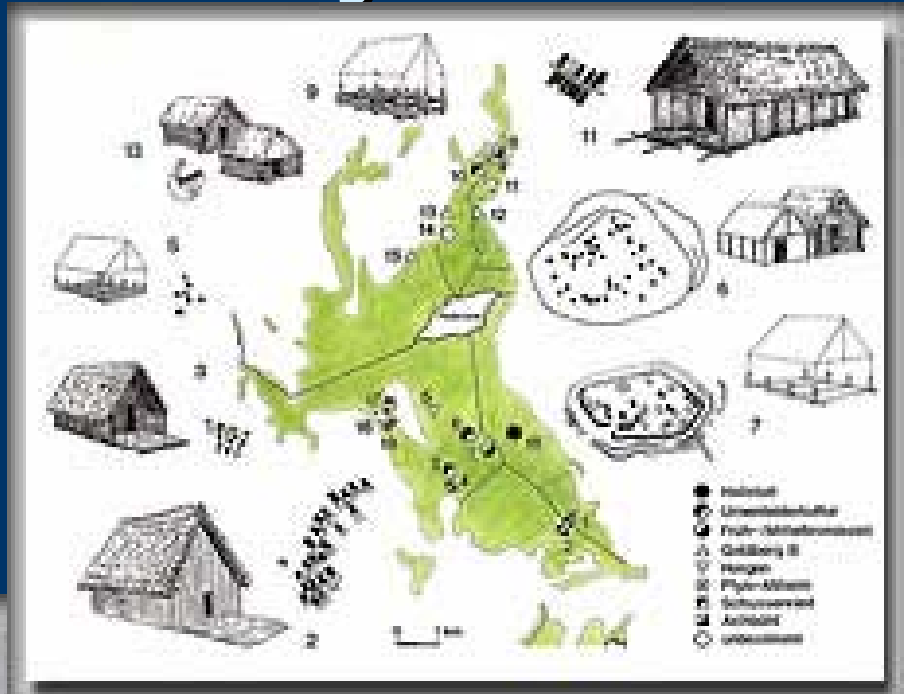

Pfahlbau (Sammelbildchen Lebensmittel-Packung um 1900)

nákolní stavby – dějiny bádání

nákolní stavby

Luftbild vom Pfahlbaudorf Unteruhldingen (AiD-Thema Pfahlbau 3/2004)

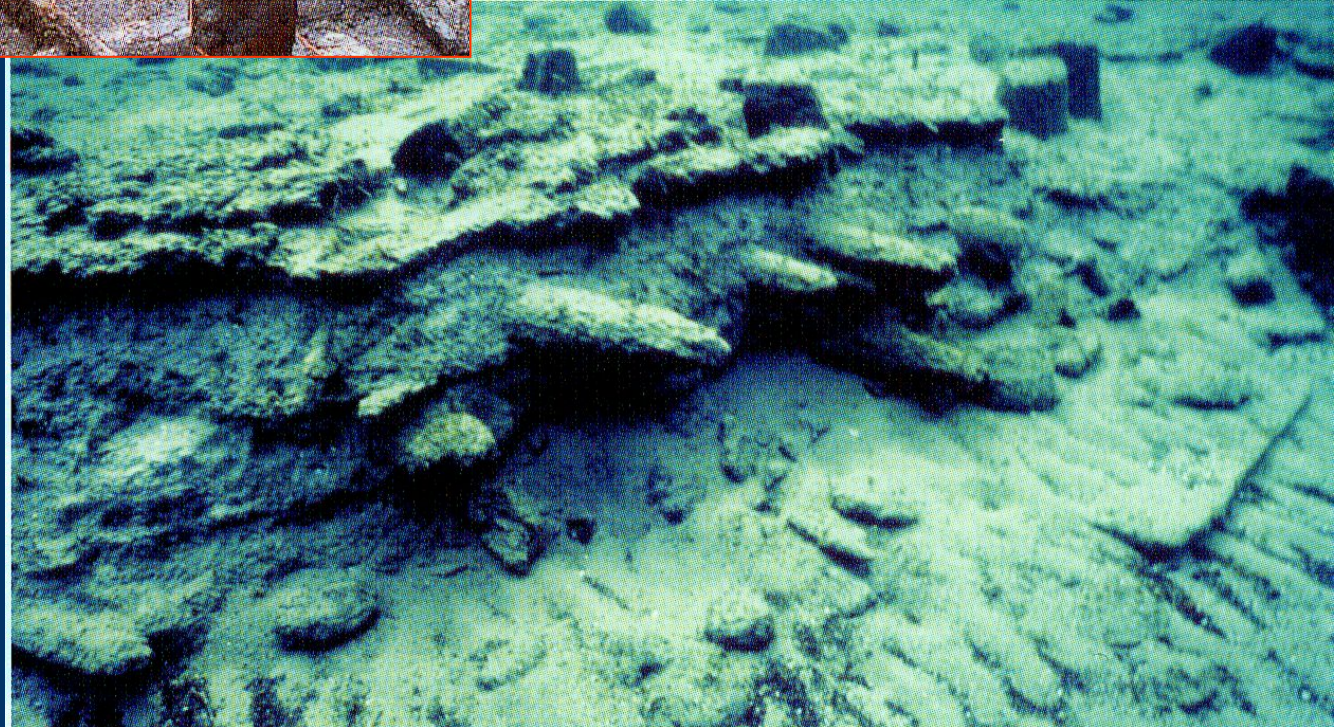

vlevo: začistiění Torwiesen II
(výzkum 2001)

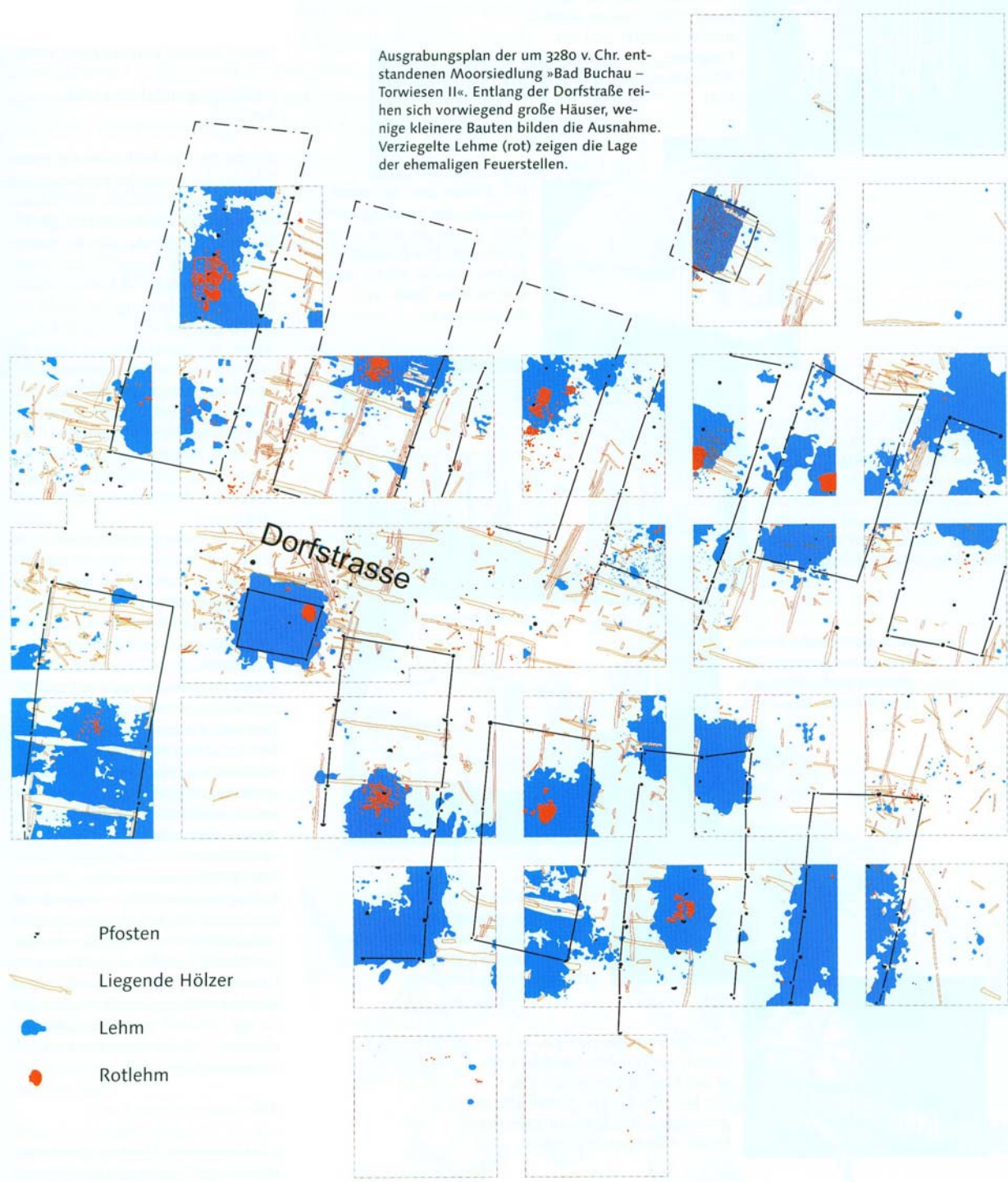

Staatsried,
20. léta

vpravo: nákolní stavba
na dně jezera
(Siplinger Bucht)

Ausgrabungsplan der um 3280 v. Chr. entstandenen Moorsiedlung »Bad Buchau – Torwiesen II«. Entlang der Dorfstraße reihen sich vorwiegend große Häuser, wenige kleinere Bauten bilden die Ausnahme. Verzierte Lehm (rot) zeigen die Lage der ehemaligen Feuerstellen.

**Bad Buchau –
Torwiesen
(um 3280 v.Chr.)**

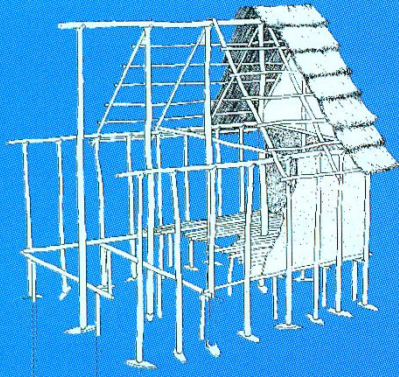

Bad Buchau – Torwiesen, dům pravoúhlého půdor. cca 3270 BC

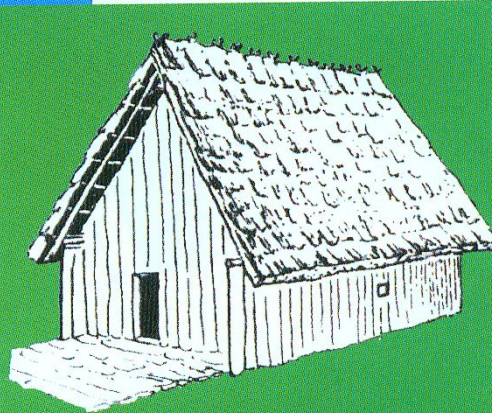

**Seekirch-Stockwiesen (Federsee),
půdorys dlouhého domu, cca 3000 BC**

Wohnvariationen

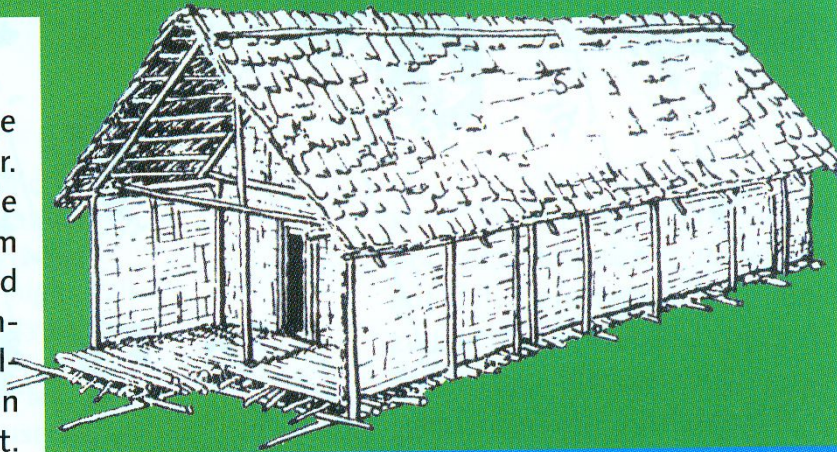

Die Häuser der ältesten Ufersiedlung am Bodensee, Hornstaad-Hörnle IA (um 3900 v. Chr.), waren abgehoben errichtet und mit tiefgreifenden Pfählen und Pfahlschuhen fundamementiert.

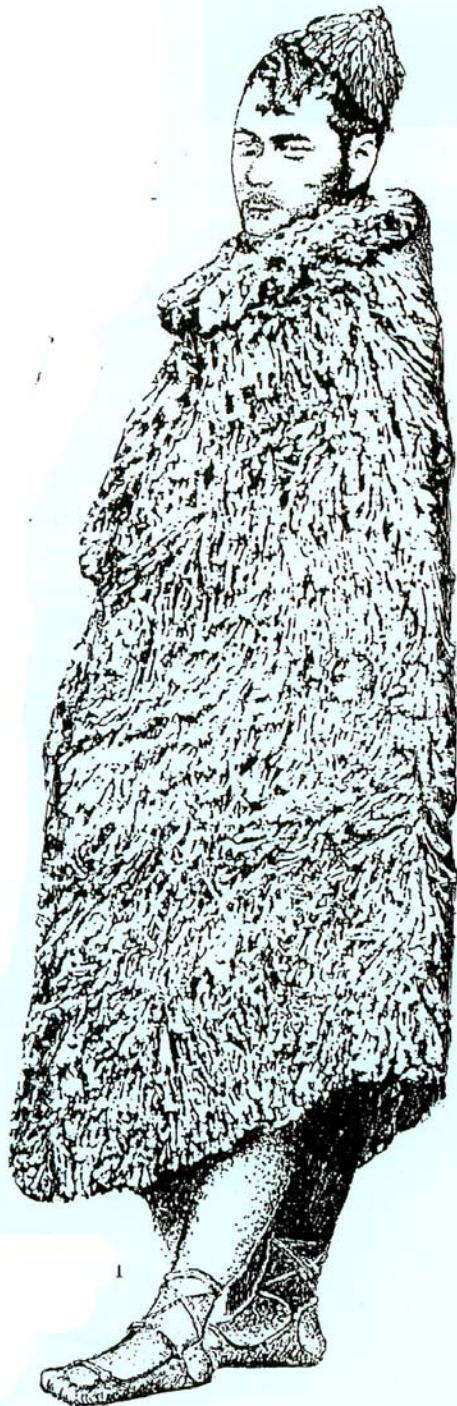
Das älteste Dorf im Federseemoor, die Siedlung Aichbühl, wurde um 4260 v. Chr. gegründet. Die Gebäude hatten massive Wände aus senkrechten Spalt- und Rundhölzern.

Sehr große, bis zu 15 m lange Häuser wurden um 3000 v. Chr. am Federsee gebaut. Nur die Feuerstellen wurden mit Lehm ausgekleidet, Fußböden und Wände dagegen nicht mit Lehmestrich, sondern mit Rinde, vielleicht auch Torf oder Grassoden isoliert.

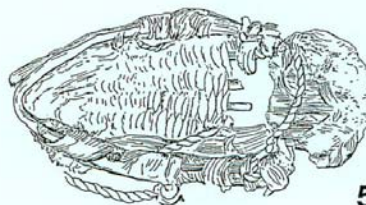
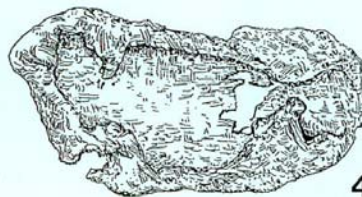
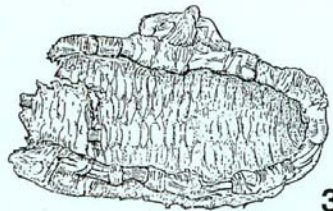
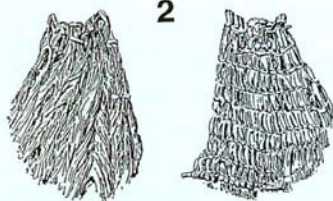

stavby
u Federsee
(Oberschwaben)

životnost domu
cca
25 let,
jen v kultuře
Horgen u
Bodamského
jezera
až 60 let

10 cm

Die Kleidungsstücke aus Gehölzbast stammen aus verschiedenen Ausgrabungen im Bodensee (Baden-Württemberg): 1.2 Hornstaad, Hut und Fragment wohl eines Umhanges, beide mit fellartigem Vliesbelag, um 3900 v. Chr.; 3 Sipplingen, Sandale, um 2900 v. Chr.; 4.5 Allensbach, Sandalen, um 3000 v. Chr.

-nahore: detail pleteniny z lýka (lípa)

části oděvů z lýka (Bodamské jezero)

Pfahlbaudorf der Mondsee-Gruppe bei **Kammerl** am **Attersee** (Oberösterreich)

BC	Z Rakousko	V Rakousko	Z Balkán	Transdanubie
			Starčevo	
Altneolithikum 5 600/5 500 - 4 900 BC	Linearbandkeramik		Vinča A	LnK
	Šárecký st.	Želiezovce		Želiezovce
Mittelneolithikum 4 900 - 4 400/4 300 BC	Stichbandkeramik		Sopot-Bicske	
		MOG (Lengyel) - Ia	Lengyel I	
	Oberlauterbach	MOG (Lengyel) - Ib MOG (Lengyel) - IIa	Lengyel II	
älteres Jungneolithikum 4 400/4 300 - 3 500 BC	Wolfsbach-Gr.- MOG IIb		Sopot III	
	Bisamberg-Oberpullendorf-Gr.(EpiLengyel)		Epi-lengyel	
		Retz - Bajč (Baalberg)	Balaton - Lasinja	
jüngeres Jungneolithikum 3 500 - 3 000/2 800 BC	Mondsee-Altheim Gr.			
		Báden - Boleráz-Gruppe	Baden-Boleraz	
		Báden - Ossarn-Gruppe	Baden II	
älteres Endneolithikum 3 000/2 800 - 2 500 BC	Jevišovice - Vučedol (Mödling-Zöbing)		Vučedol	
			Kosihy-Makó-Čaka	
jüngeres Endneolithikum 2 500 - 2 300/2 000 BC	SK (Schnurkeramik)			
	KZP (Glockenbecherkultur)			

Balkán

4900 – 3200 BC

dále se vyvíjí kultura Vinča

Vinča C (Pločnik)

Časný a střední eneolit Bulharska

	Z Bulharsko	Thrákie	S a SV Bulharsko	Dobrudža	SZ Anatólie
	?	?	monochromn keramika ?	?	Ilipinar X-IX ?
Časný neolit starší	kultura Čavdar-Kremikovci	Karanovo I	Kultura koprivecká	Kultura Koněvo	Ilipinar X-VIII
mladší	kultura Čavdar-Kremikovci	Karanovo II	Kultura Ovčarovo		Ilipinar VII-VI
Střední neolit	Karanovo III = kultura Veselinovo		kultura Samovodene	kultura Hamangija	Ilipinar Vb
Pozdní neolit	kultura Akropotamos-Topolnica	Karanovo IV - kultura Kalojanovec	kultura Hotnica+kultura Usoje	kultura Hamangija	
Časný eneolit	kultura Gradešnica kultura Dikili Taš – Slatino	Karanovo V - kultura Marica	kultura Poljanica	kultura Hamangija kultura Sava	
Střední eneolit		kultura Marica	kultura Poljanica	Hamangija/Sava	
Pozdní eneolit	kultura Krivodol	Karanovo VI	kultura Gumelnica kultura Kodžadermen	kultura Varna	

Časný a střední eneolit v Bulharsku

(4850-4500 BC, =pozdní neolit II v Řecku)

časný a střední eneolit (4850-4500 BC)

- **Karanovo V - Marica** (JV Bulharsko)
- kultura kultura **Dikili Taš – Slatino** (JZ Bulharsko)
- kultura **Gradešnica** (Z Bulharsko)
- kultura **Poljanica** (SV Bulharsko)
- kultura **Hamangia** (Dobrudža)

Časný eneolit v Bulharsku (4850-4500 BC)

Trácie

- **kultura Karanovo V – kultura Marica (J Trácie)**
- Nejdůležitější lokality: Karanovo V, Azmak, Marica, Bikovo, Jasatepe

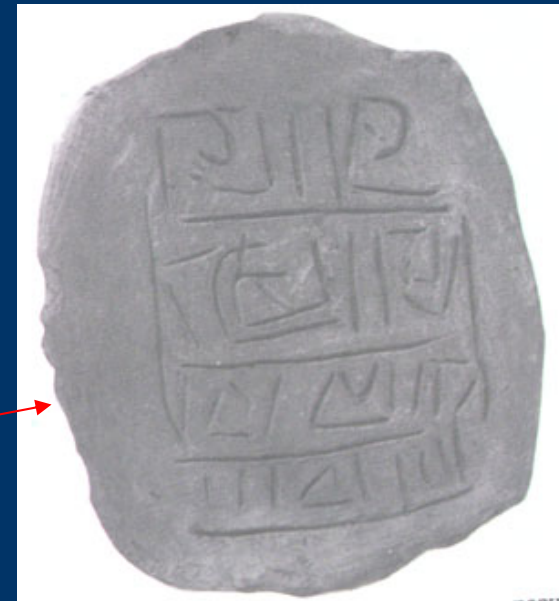
JZ Bulharsko – údolí Strumy

- **kultura Dikili Taš – Slatino**
- Nejdůležitější lokality: Slatino, Dikili Taš, Sitagroi III

Západní Bulharsko

kultura Gradešnica

Nejdůležitější lokality: většinou nížinná – Gradešnica, Sadovec, také telly – Kremikovci

Časný eneolit v Bulharsku (4850-4500 BC)

SV Bulharsko

- **kultura Poljanica**
- Nejdůležitější lokality: Ovčarovo, Poljanica, Targoviště, Hotnica

Pobřeží Černého moře a Dobrudža

- **kultura Hamangia, vzniká kultura Sava**
- Nejdůležitější lokality: Sava, Zonevo, Goljamo Delševo, Durankulak, Suvorovo

kultura Pre-cucuteni

(5000-4500 BC)

- Rozšíření: Rumunsko – JV Transylvánie a Moldávie (byv.), Moldávie (Besarabie), Ukrajina (nazývána **Tripolje A**)
- Sídliště: v různém přírodním prostředí, někdy obehnána příkopem
- Architektura: stavby obdélníkovitého půdorysu
-
- KPI: početná
- **V závěru:** nárůst figurální ženské plastiky, typická výzdoba malováním, úbytek zvířecích plastik
- Hospodářství: hlavně chov dobytka a pěstování obilí, také lov podle oblastí, i rybolov a sběr
- **na konci – metalurgie mědi**
-
- Pohřební ritus: nejsou známa pohřebiště
-

	Thrákie	Dobrudža	Dolní Podunají (Rum)	Moldavie-Ukrajina
	?	?		
Časný neolit	Karanovo I Karanovo II	Kultura Koněvo	Kris	Kris
Střední neolit	Karanovo III	kultura Hamangia	Dudesti	LnK
Pozdní neolit	Karanovo IV - kultura Kalojanovec	kultura Hamangia	Boian + Vădastra	LnK
Časný eneolit	Karanovo V - kultura Marica	kultura Hamangia kultura Sava	Gumelnica A	Pre-Cucuteni - Tripolje
Střední eneolit	kultura Marica	Hamangia/Sava	Gumelnica B	Cucuteni - Tripolje
Pozdní eneolit	Karanovo VI	kultura Varna	Cernavoda I	Cucuteni - Tripolje

kultura Pre-cucuteni

- Keramika: tmavý povrch – šedý, černý, i cihlově červený, zdobena spíše vytlačováním než rytím, geometrické ornamenty s bílou inkrustací

kultura Cucuteni - Tripolje (4500 – 3500 BC)

- Precucuteni – Tripolje A (5000-4500 BC)
- Cucuteni A,B – Tripolje B,C (4500-3500 BC)

- Rozšíření: jako Pre-cucuteni

- Nejdůležitější lokality: Cucuteni, Izvoare, Tripolje, Frumusica

kultura Cucuteni - Tripolje

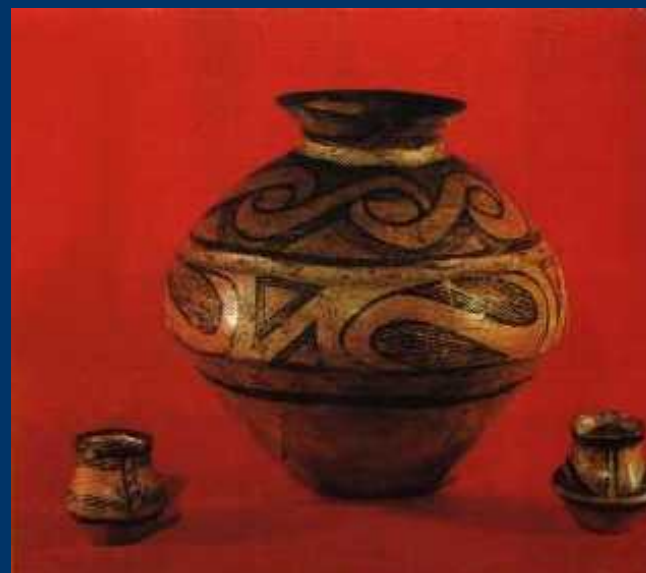
- Sídliště: domy v řadách nebo do koncentrických kruhů, ve vých. oblasti rozšíření - na sídlištích až několik stovek staveb
- Architektura: dřevěné stavby obdélníkovitého půdorysu omazané mazanicí, vzácně také stavby z kamene
-
- KPI: početná, tvarově bohatá
-
- Hospodářství: jako v Pre-cucuteni, hlavně chov dobytka a pěstování obilí, také lov podle oblastí, i rybolov a sběr
-
- Pohřební ritus: nejsou známa pohřebiště, pouze ojedinělé hroby

kultura Cucuteni - Tripolje

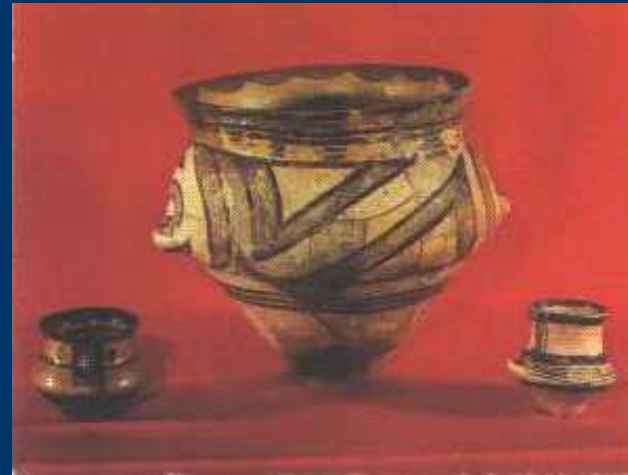
- **Keramika**: velmi typická pro tuto kulturu, předpokládá se, že byla vyráběna na primitivním hrnčířském kruhu
- **A) nejstarší fáze**: výzdoba rytím a žlábký
- **B) střední fáze**: monochromní
- **C) mladší fáze**: dvě až tři barvy použity k výzdobě (červená, černá a bílá)

kultura Cucuteni - Tripolje

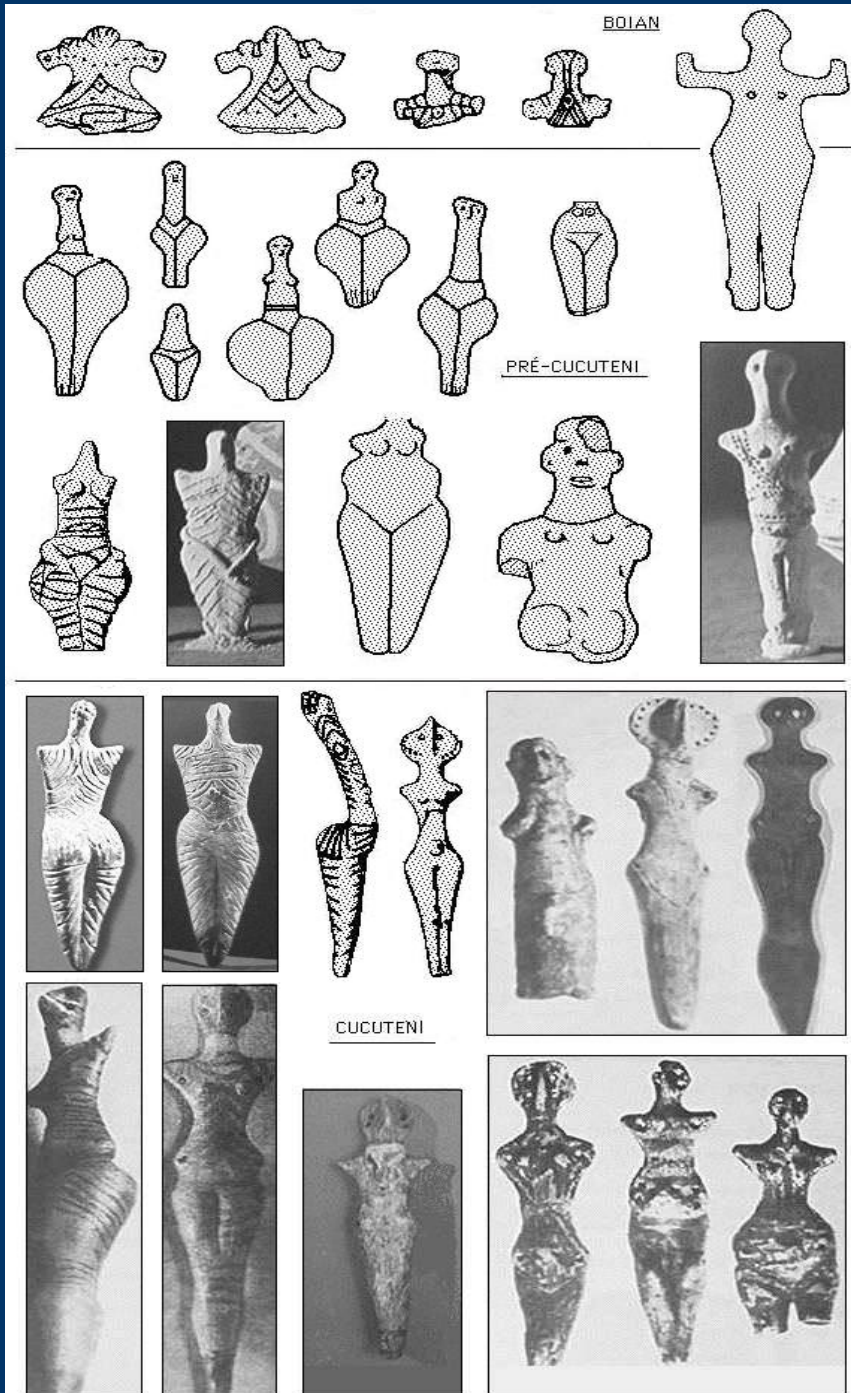

kultura Cucuteni - Tripolje

kultura Cucuteni - Tripolje

- figurální plastika – bohatě zdobená
- starší fáze – rytí
- mladší fáze – malování
- dominuje ženská plastika

kultura Gumelnica (4900-3500 BC)

Gumelnica A = Karanovo V (4900-4500 BC)

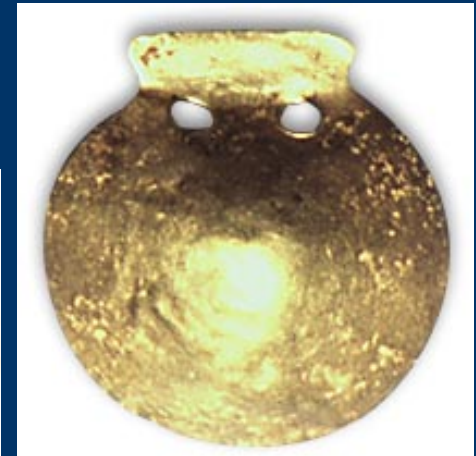
Komplex Kodžadermen- Gumelnica- Karanovo VI

Rozšíření: mezi dunajskou deltou na S, řeckou Thrákií na J,
pobřežím Černého moře na V a centrálním
Bulharskem na Z

	Thrákie	Dobrudža	Dolní Podunají (Ru)	Moldavie -Ukrajina
	?	?		
Časný neolit	Karanovo I Karanovo II	Kultura Koněvo	Kris	Kris
Střední neolit	Karanovo III	kultura Hamangia	Dudești	LnK
Pozdní neolit	Karanovo IV - kultura Kalojanovec	kultura Hamangia	Boian + Vădastra	LnK
Časný eneolit	Karanovo V - kultura Marica	kultura Hamangia kultura Sava	Gumelnica A	Pre-Cucuteni - Tripolje
Střední eneolit	kultura Marica	Hamangia/Sava	Gumelnica B	Cucuteni - Tripolje
Pozdní eneolit	Karanovo VI	kultura Varna	Cernavoda I	Cucuteni - Tripolje

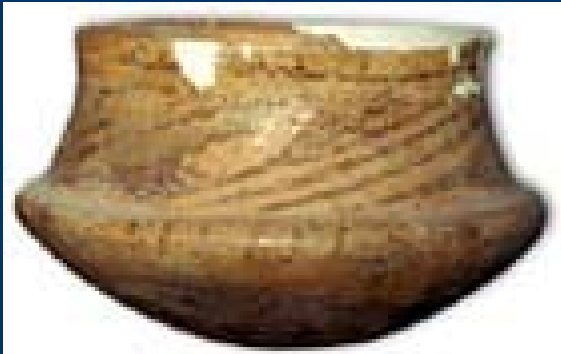
kultura Gumelnica

- Nejdůležitější lokality: epon. lok. Gumelnica, Harsova, Karanovo
- Sídliště: hlavně telly, někdy opevněny valem
-
- KPI: velmi bohatá, nástroje z paroží losa
- drobné nástroje z mědi
- také zlaté předměty
-
- Pohřební ritus: kostrové hroby, pohřebiště, mrtví ve skrčené poloze na boku, výrazná sociální diferenciacce, pohřebiště ve Varně (kultura Varna) – součást komplexu KGK VI

kultura Gumelnica

- Keramika: široká škála tvarů, výzdoba rytím, plastické lišty, malba, barbotino, malba tuhou

kultura Gumelnica

- hliněná figurální plastika – hodně zvířecích sošek, také antropomorfní plastika s propíchnutýma ušima, hlavně ženská

kultura Cernavoda I

(3450-3200 BC)

- Rozšíření: Dobrudža, V Muntenie a SV Bulharsko
- zřejmě příliv obyv. z pontické oblasti (severní pobřeží Černého moře)
-
- Nejdůležitější lokality: eponymní lok. Cernavoda na prav. břehu Dunaje v Dobrudži, tell Harsova, Karanovo
-
- Sídliště: náhorní plošiny, horská úbočí, znovu osídlovány telly kultury Gumelnica, ohrazeny příkopem

kultura Cernavoda I

- Keramika: nenavazuje na předchozí vývoj, jednoduchá keramika zdobena otiskem šňůry
- také palety ze škeblí
-

- kamenná „žezla“ – hlavy v podobě zvířat, např. hlavy koně
-
- omezené využití mědi

Tell Harsova

mladý neolit - kult. Boian – 3 m
(importy kult. Hamangia)

časný eneolit – kult. Gumelnica –
7 m

střední eneolit

pozdní eneolit – kult. Cernavoda
– 1,5 m

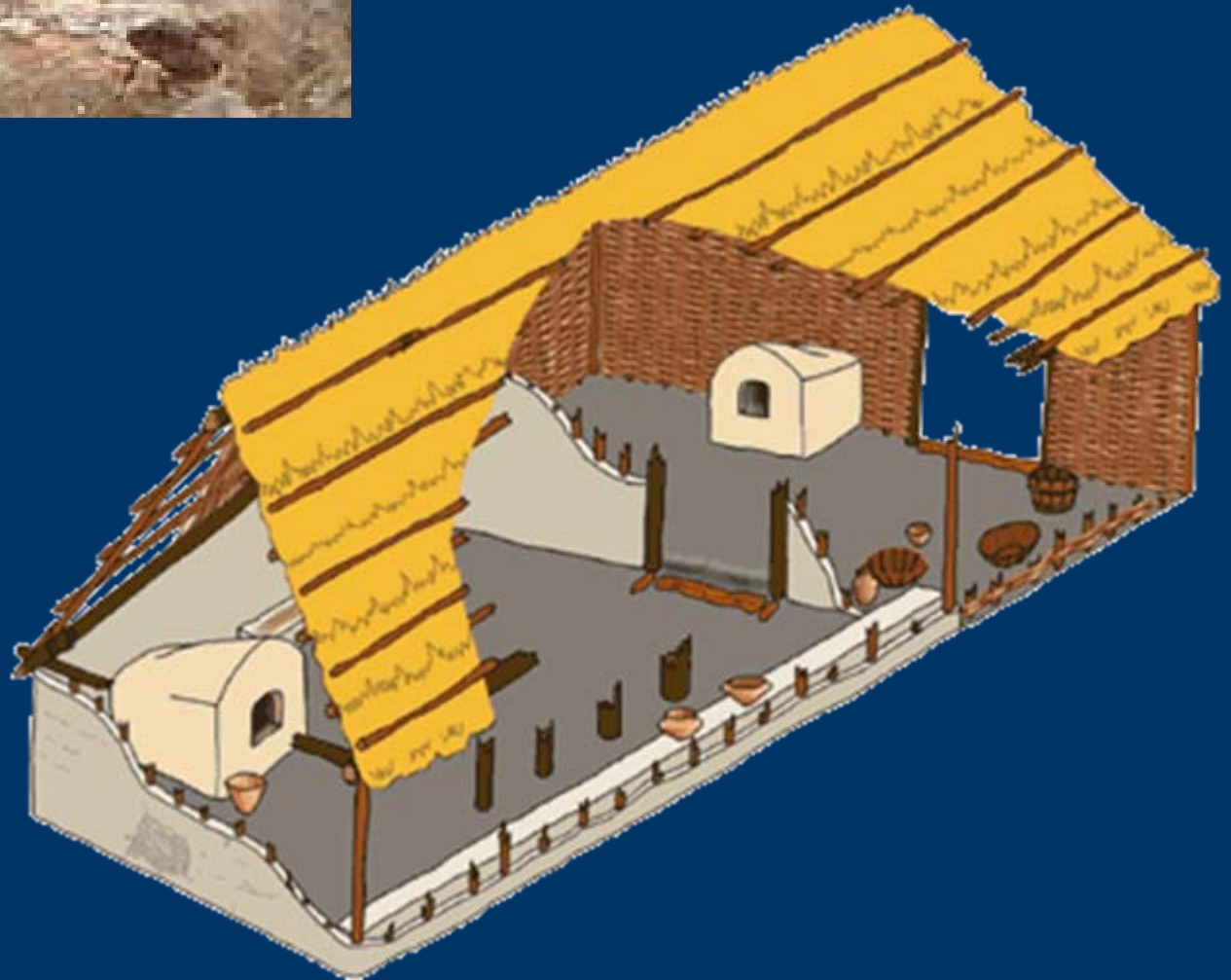
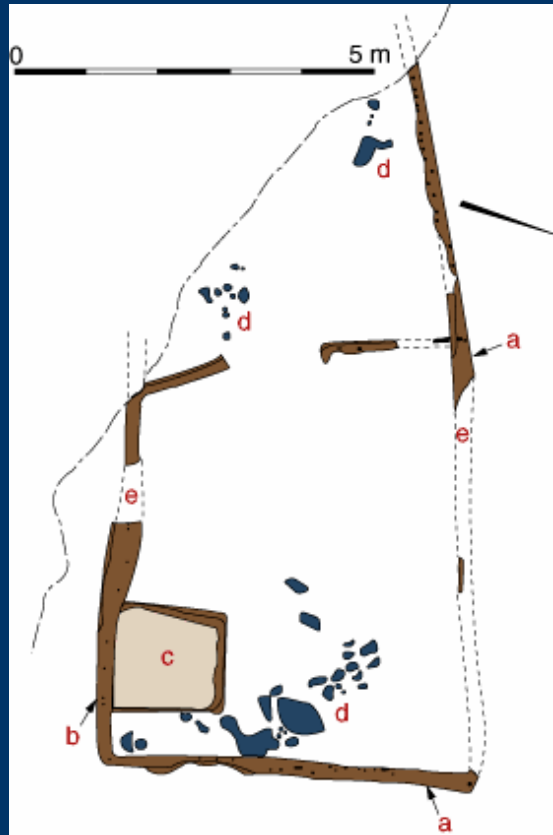
Tell Harsova

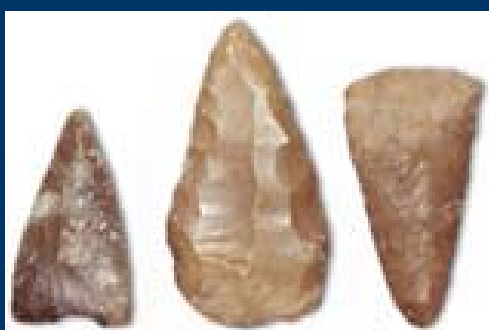
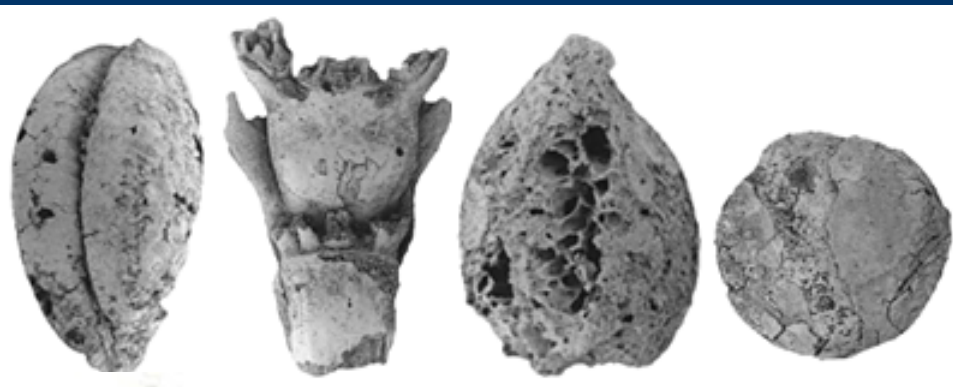
Tell Harsova

Tell Harsova

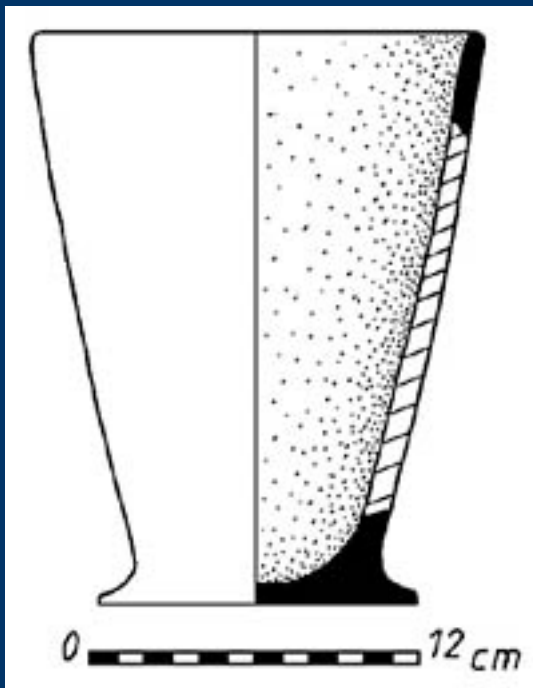
Tell Harsova - způsob obživy

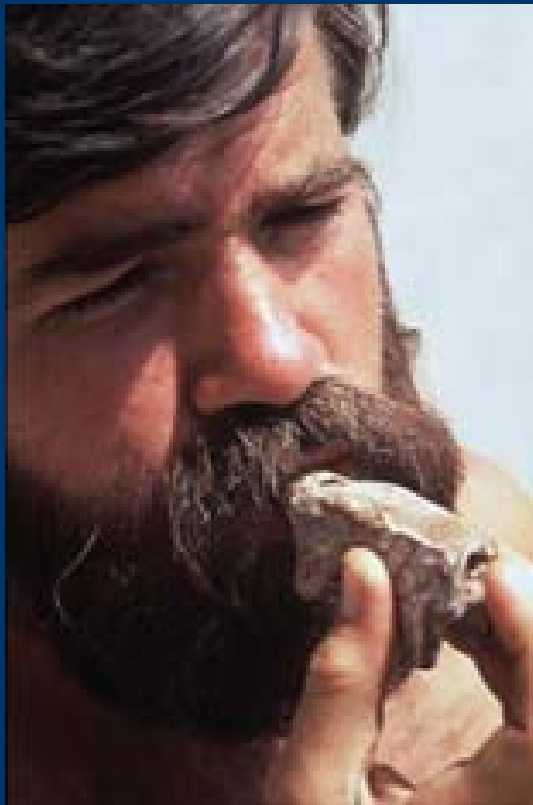

Tell Harsova - obchod

Pozdní eneolit Bulharsku a JV Rumunsku (4500-3800 BC)

KGK VI (Kodžadermen- Gumelnica- Karanovo VI)

Thrákie = kultura Karanovo VI

SV Bulharsko = kultura Kodžadermen

J Rumunsko = kultura Gumelnica

pobřeží Černého moře a Dobrudža

- **kultura Varna** (někdy jako součást komplexu KGK VI)

KSB (Krivodol – Salkuza – Bubani Hum I)

Pozdní eneolit Bulharsku a JV Rumunsku (4500-3800 BC)

KGK VI (Kodžadermen- Gumelnica- Karanovo VI)

Lokality:

hlavně telly- Hotnica, Ovčarovo, Poljanica, Karanovo, Radingrad
také pohřebiště (pouze v SV Bulharsku) – Goljamo Delčevo, Omurtag,
Radingrad

kultura Varna (Pobřeží Černého moře a Dobrudža)

Lokality: Varna, Durankulak

Pozdní eneolit Bulharsku a JV Rumunsku (4500-3800 BC)

KSB (Krivodol – Salkuza – Bubani Hum I)

Z Bulharsko = kultura Krivodol

Lokality: Krivodol, Sadovec-Golemanovo, Jagodinska a
Haramijska dupka, Banjata

kultura Varna

(4400-4100 cal. BC)

- **někdy jako součást komplexu KGK VI**
- **pobřeží Černého moře**
- **Lokality: Varna, Durankulak**

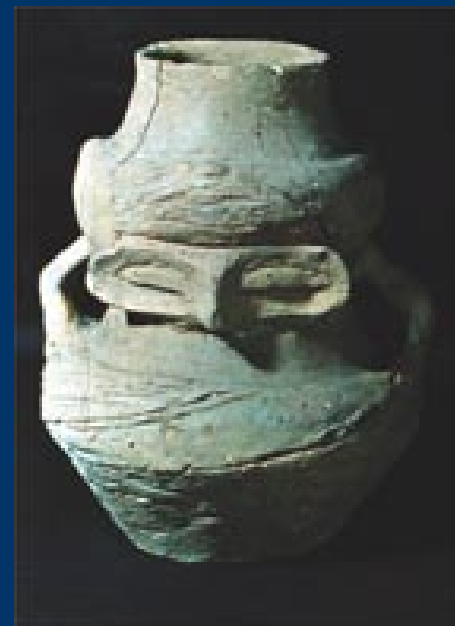
kultura Varna - hrob 43

kultura Varna

kultura Varna

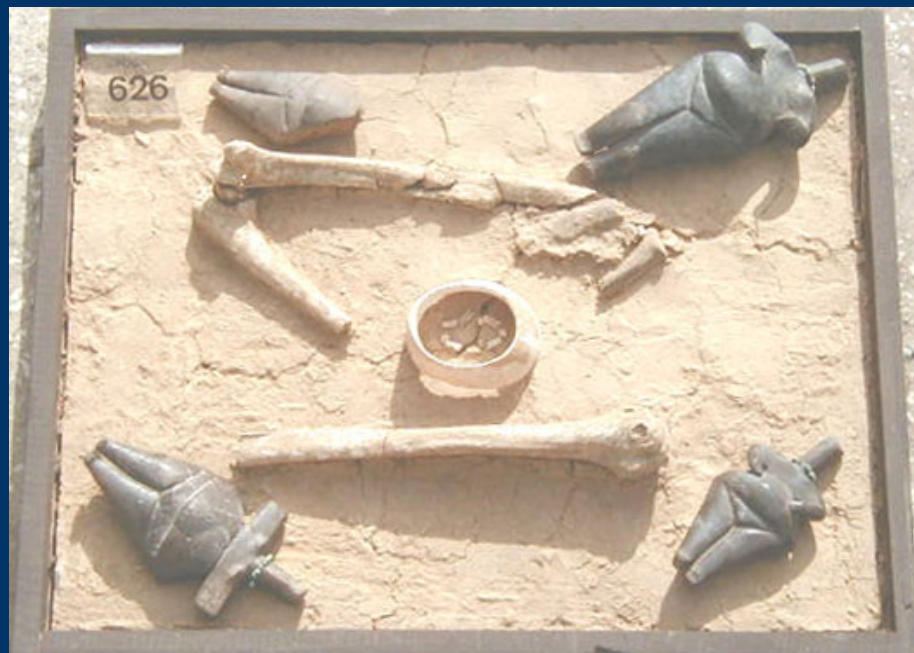

Durankulak

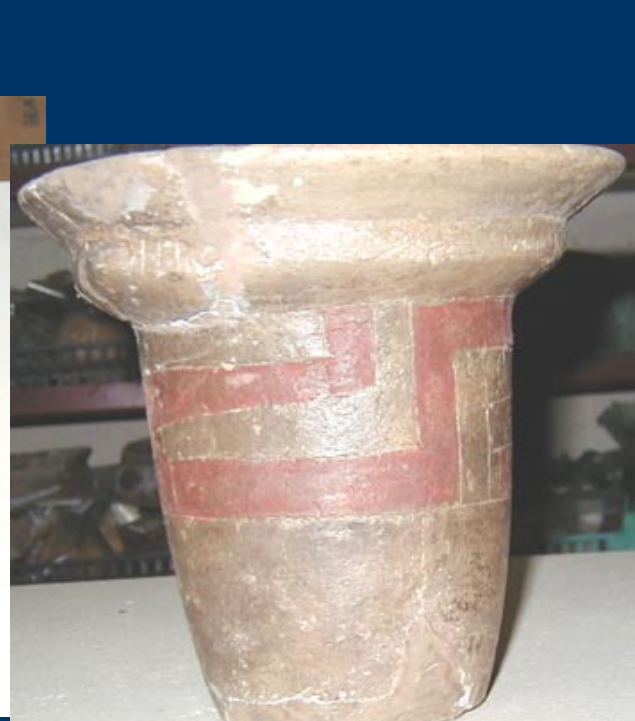
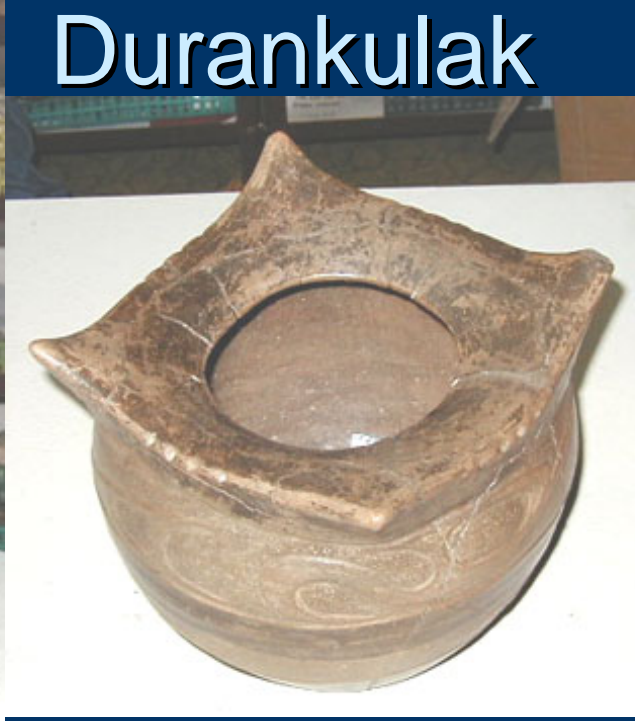
- pohřebiště (největší na Balkáně)
- sídliště

Durankulak

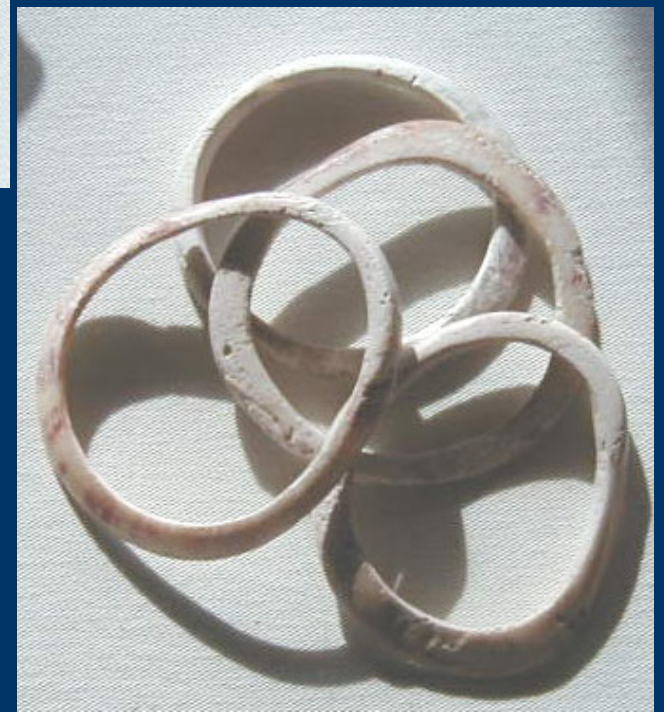
Durankulak

Durankulak

Durankulak

Periods	Chronology (BC)	Thessaly	Central & Southern Greece	Cyclades Crete	Northern Aegean	Macedonia & Thrace	Balkan	Asia Minor Eastern Thrace
FINAL NL	3200 4500	Rachmani Pefkakia Petromagoula	Attica-Kephala Diroe	Attica-Kephala Pyrgos Phaistos	Poliochni I Emborio VI-VII	Mandalo Hill Kritsana Sitagroi III B-C Makri	Karanovo VI Kodzademen Bubarj Hum Ia Vinca C2/D Maliq IIa-b	Kuntepe Ib Kuntepe Ia
LATE NL II	4500	Classical Dimini Otzaki Agia Sophia	Nea Makri Gonia Corycian Cave Diroe	Paros Naxos (Zas Cave, Grotta) Saliagos Knossos I Knossos II	Emborio VIII	Disilio Makryiabo II Vassilika III-IV Olynthos 1-3 Dikili Tash II B-C Makri Paradimi IV Sitagroi IIIA Dikili Tash IIA	Karanovo V Marica Vinca C1 Maliq I-Karnik	Ilipinar V
LATE NL I	5300	Arapi Tsangli-Larissa	Nea Makri Kitos Cave Elateia Matt-painted ware	Saliagos Knossos III Knossos IV	Emborio IX-X Agio Galas "Lower Cave" II	Disilio Makryiabo I Vassilika III Paradimi III Makri Sitagroi II Dikili Tash I Sitagroi I Paradimi II	Karanovo IV Karanovo III- Veselinovo Vinca B Porodin II Anza IV Vinca A	Ilipinar VI-VII Yarimbuzaz 2-3
MIDDLE NL	5800	Zarko Seeklo Hill	Chairoveia Nea Makri Urfimis ware	Knossos V-VII	Agio Galas "Lower Cave" I Agios Petros	Servia	Karanovo II Starcevo Anza I-III Porodin I Vashtemi- Podgorie	Ilipinar VIII-IX Yarimbuzaz 4-5 Hacilar IV
EARLY NL	6500	Preseeklo Protoseeklo Early Pottery	Franchthi Rainbow ware	Knossos VIII-IX	Agios Petros Yioura	Servia V	Karanovo I Cardium- Impresso	Ilipinar X Hacilar VI-IX
PRE-CERAMIC	6800	Argissa	Franchthi	Knossos X	Yioura			

pozdní neolit v Thesálii a V Středomoří

Thesálie

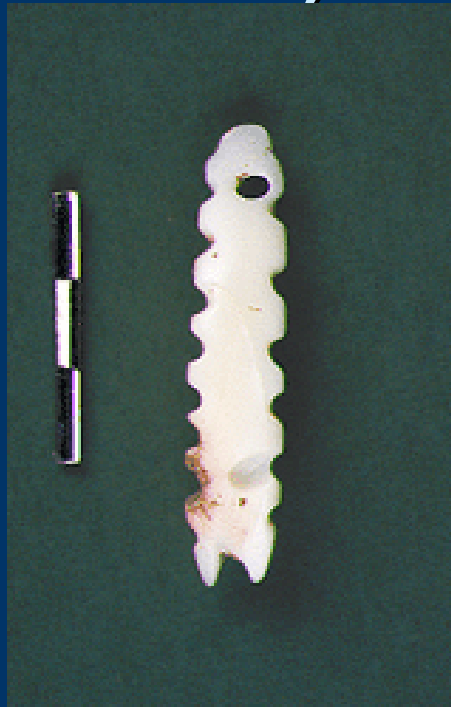
- ▶ **Pozdní neolit II** = kultura Dimini (5300-4500 BC)
- fáze **Otzaki-Dimini** (4900-4500 BC)
- ▶ **konečný neolit**
fáze **Rachmani** (4500-3000 BC)

- **J Řecko** ▶ pozdní neolit - Franchthi
- **ostrovy** ▶ pozdní/konečný neolit
- -
keramický neolit (Kypr)
- -
kultura Kephala (Kyklady)
- -
Knossos II-I (Kréta) + další lokality: osada Phaistos

konečný neolit (= fáze Rachmani, 4500-3000 BC)

Pefkakia

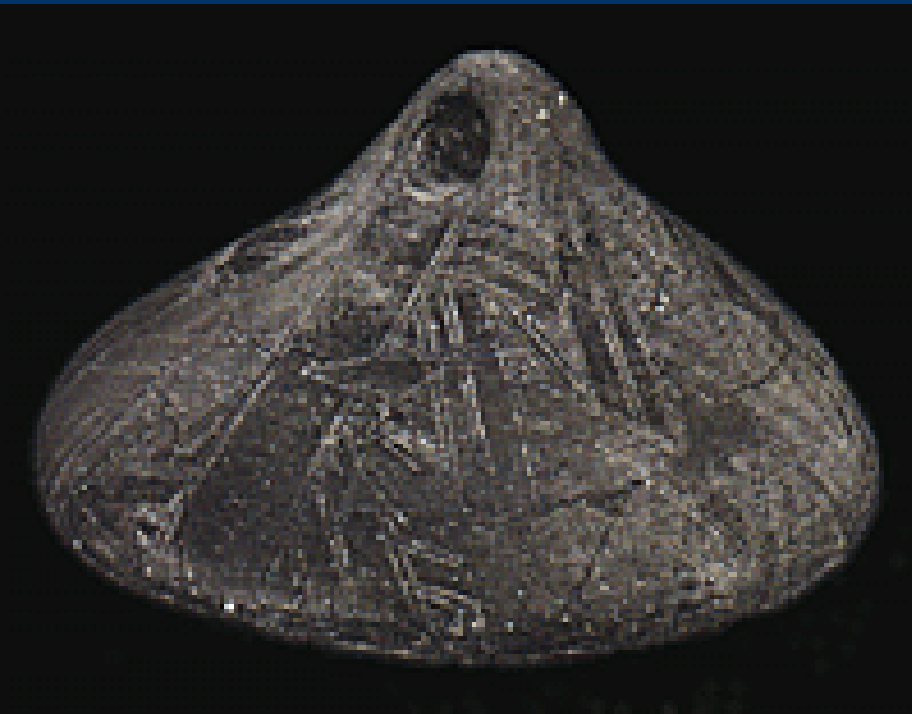

Theopetra

konečný neolit

Sitagroi

keramika pozdního a konečného neolitu styl Dimini a Rachmani

jeskyně Franchthi

konečný neolit (4000-3000 BC)

Neolit Kréty

- Akeramický neolit (6800-6500 BC)
- Knossos (= vrstva X)

- Časný neolit (6500-5850 BC)
- Knossos (= vrstva IX-VIII)

- Střední neolit (5850-5350 BC)
- Knossos (= vrstva VII-V)

- Pozdní neolit I (5350-4900 BC)
- Knossos (= vrstva IV-III)

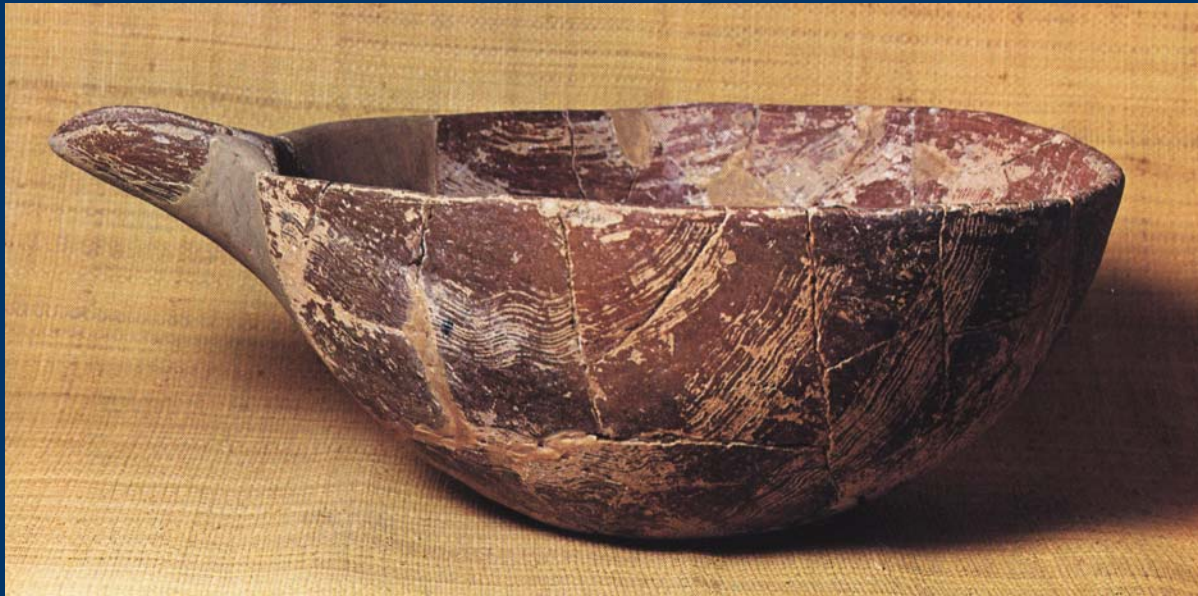
- Pozdní neolit II (4900-4550 BC)
- Knossos (= vrstvy II-I)

- Konečný neolit (4550-3200 BC)
- Phaistos, Platyvola, Trapeza, Masaga

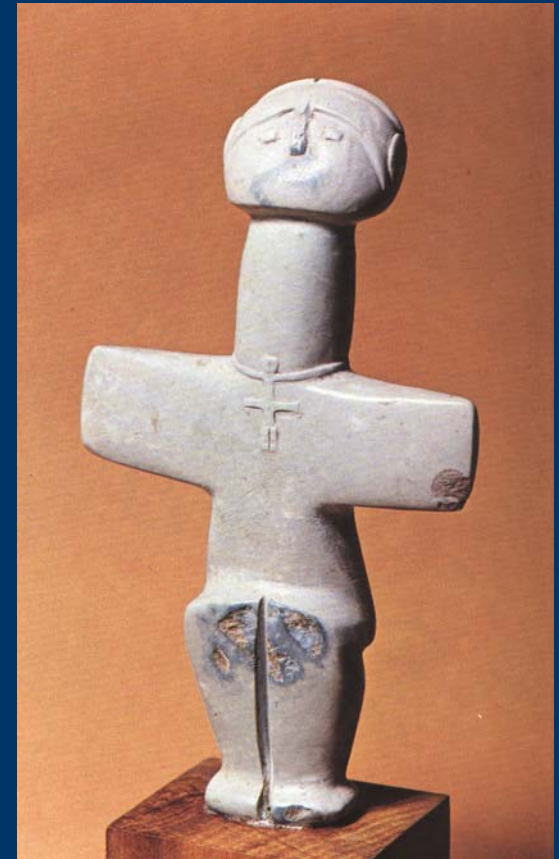
Kypr

Keramický neolit (Neolithic II, 4 500-3 900 BC)

Kypr

Chalkolit (3900-2500 BC)

Evropa (3500-2200 BC)

počátek doby bronzové

3200 BC → Balkán

2200 BC → zbývající Evropa

- Rakousko → Mondsee Kultur (3600-3300 BC)
- J Německo → Horgen-Cham-Wartberg (3500-2900 BC)
- Stř. Německo → Bernburg + Walternienburg (3400-2900 BC) →
- SZ Evropa – **KNP** (4400 – 2800 BC)
- SV Evropa – **ŠK**

doporučená literatura

- ❖ Bailey, D. W. 2000: *Balkan Prehistory: Exclusion, Incorporation and Identity* London.
- ❖ Demoule, J.-P. and Perlès, C. 1993: The Greek Neolithic: A new Review. *Journal of World Prehistory* 7, 355-416.
- ❖ Fowler, K. D. 2004: *Neolithic Mortuary Practices in Greece*. Oxford: BAR International Series S1314.
- ❖ Hiller, S. and Nikolov, V. (eds) 2000, *Karanovo III. Beiträge zum Neolithikum in Südosteuropa Österreichisch-Bulgarische Ausgrabungen und Forschungen in Karanovo, Band III*, Vienna.
- ❖ Manson J. L. 1995: Starcevo Pottery and Neolithic Development in the Central Balkans. In William K. Barnett and John W. Hoopes (Editors) *The Emergence Of Pottery: Technology and Innovation in Ancient Societies*. Smithsonian Institution Press, Washington, DC, 65-77.

doporučená literatura

- ❖ Phelps, W. 2004: *The Neolithic Pottery Sequence in Southern Greece* Oxford: BAR International Series S1259.
- ❖ Perlès, C. 2001: *The Early Neolithic in Greece. The First Farming Communities in Europe.* Series: Cambridge World Archaeology.
- ❖ Schubert, H. 1999: *Die bemalte Keramik des Frühneolithikums in Südosteuropa, Italien und Westanatolien.* Internationale Archäologie 47. Verlag Marie Leidorf 1999. Rahden/Westf.
- ❖ Wilkie, N. C. and Savina, M. E. 1997: "The Earliest Farmers in Macedonia," *Antiquity* 71, 201-207.
- ❖ Whittle, A, 1996. *Europe in the Neolithic: the creation of new worlds.* Cambridge: Cambridge University Press.
- ❖ A. Whittle (ed.) 2007: *The Early Neolithic on the Great Hungarian Plain: investigations of the Körös culture site of Ecsegfalva 23, Co. Békés. Vol. II. Varia Archaeologica Hungarica XXI.*

Literatura k neolitu Kréty

- J. D. Evans, "Excavations in the Neolithic Settlement of Knossos, 1957-60. Part I," *BSA* 59 (1964) 132-240.
- J. D. Evans et al., "Knossos Neolithic, Part II," *BSA* 63(1968) 239-276.